

KOOPERATİFÇİLİK TEMEL BİLGİLERİ

DERS NOTLARI

TÜRK - İŞ YAYINLARI NO: 164

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

KOOPERATİFÇİLİK

TEMEL

BİLGİLERİ

(DERS NOTLARI)

Kitabı Yayına hazırlayanlar :

Hüseyin POLAT

Oktay ÇALOĞLU

Doç. Dr. Duran TARAKLI

Sinan VARGI

TÜRK-İŞ YAYINLARI NO 164

Bilgi Merkezi 334.5

KOO

Tarih:..... 1985

Demirbaş No:.. 1719

Tasnif No:.. 334.5.. Koo 1900

Bilgiye ayar istenmiştir

Basıldığı Yer : **YORUM LTD. ŞTİ.**

Fevzi Çakmak Sok. 15/C

Tel : 29 61 20 - ANKARA

Ankara, Nisan 1985

İÇİNDEKİLER

— ÖNSÖZ

- 1) Kooperatifçiliğin Tanımı, İlkeleri, Sağladığı Yararlar ve diğer kuruluşlar ile arasındaki farklar,
- 2) Kooperatif Yöneticileri için Mevzuat Bilgileri,
- 3) Kooperatif Organları Görev ve Yetkileri - Yönetim Kurulu/Müdür İlişkileri,
- 4) Tüketim Kooperatiflerinde Gönüllü Gruplar Oluşturulması ve bu Grupların görevleri,
- 5) Tüketim Kooperatiflerinde Ortaklarla İlişkiler ve Ortak Eğitimi,
- 6) Sendika - Kooperatif İlişkileri,
- 7) İşçi Kooperatiflerinin Örgütlenme Modelleri, Sendikalar ile ilişkileri ve Türkiye Uygulaması,
- 8) TÜRK-İŞ Kooperatifleşme Modeli ve Teşkilatlanma Planı.

Ö N S Ö Z

TÜRK-İŞ kurulduğu günden beri kooperatifçilik eğitimi üzerinde önemle durmuş, kooperatiflerin ülke çapında teşkilatlanmalarını amacıyla yoğun eğitim ve teşkilatlanma çalışmaları yapmıştır. Düzenli ve programlı kooperatifçilik eğitimleri 1975 yılında başlatılmıştır. Bugün ülke çapında **TÜRK-İŞ** ve bağlı sendikaların önderliğinde kurulmuş binlerce yapı ve tüketim kooperatifi vardır.

Ülkemizde tüketim kooperatifçiliği ve yapı kooperatifçiliği dalında ne yazıkki çok az sayıda basılmış eser mevcuttur. Eğitime önem verilmeden başlatılan kooperatifleşme hareketleri çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Başvurulacak kaynak kitap olmadan eğitimin kalıcılığı da sağlanamamaktadır. Bu yüzden **TÜRK-İŞ KOOPERATİFLER BÜROSU**, ilk çalışmaya başladığı günden bu yana yayımlarını arttırmaya önem göstermiş ve ülkemiz kooperatifçilik literatürüne önemli eserler kazandırmıştır.

Elinizde bulunan bu kitapçık Kooperatifçilik Temel Bilgileri Eğitim Seminerlerinde çoğaltma ders notu şeklinde değiştirilmekte idi. Ancak bu şekliyle uzun bir süre saklanması mümkün olmamakta, bir süre sonra sayfalar birbirinden kopmaktaydı. Artan maliyetler de düşünüldüğünde, ders notlarının çoğaltılmasına verilen para ile başka seminerler yapılabileceği de göz önünde bulundurulularak elinizde bulunan kitapçık hazırlandı.

TÜRK-İŞ Kooperatifler Bürosu ve onunla birlikte çalışan değerli öğretim üyeleri ve kooperatif uzmanlarınca hazırlanan bu eserin basımı **TÜRK-İŞ/AAFLI Ortak Projesi** çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Kitabın Sendika ve Kooperatif yöneticilerine yararlı olmasını dileriz.

**TÜRK-İŞ
YÖNETİM KURULU**

**Kooperatifçiliğin tanımı,
ilkeleri sağladığı yararlar
ve diğer kuruluşlar ile
arasındaki farklar**

KOOPERATİFÇİLİĞİN TANIMI, İLKELERİ, SAĞLADIĞI YARARLAR VE DİĞER KURULUŞLAR İLE ARASINDAKİ FARKLAR

I — KOOPERATİFÇİLİĞİN TANIMI :

Kelime olarak Latince de Birlikte Çalışma» anlamına gelen kooperatif, çağdaş düşünce sistemi içerisinde, ekonomik, toplumsal ve kültürel öğelerin de yer aldığı bir uğraşı alanını tanımlayan bir kelime olarak, günümüzde dünyanın hemen her yerinde kullanılmaya başlamıştır.

Daha ziyade ekonomik bakımdan güçsüz kişilerin, ortak ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile ,karşılıklı yardım ve dayanışma içerisinde gönüllü olarak güçlerini birleştirerek meydana getirdikleri sosyo-ekonomik harekete kooperatifçilik diyoruz.

Kooperatifçilikte önemli olan, kişilerin bir araya gelmeleri, güçlerini birleştirmeleri ve bu yolla kendi ortak ekonomik sorunlarını çözebilecek demokratik yapılı bir kuruluş meydana getirmeleri ve bu kuruluşun amacına ulaşması için gerekli olan anlayış ve davranış birliği ile çalışmalarınıdır. Güçlerini birleştirerek kendi yaşam ve geçim düzeylerini yükseltmeyi, ekonomik olumsuzlukların etkilerinden kurtulmayı planlayanlar, kooperatifçiliği bu amaca ulaşmak için etkin bir araç olarak kullanabilirler.

Kooperatifçilikten beklenen yararın elde edilmesi, kooperatifçiliğin teorik ve pratik olarak çok iyi bilinmesi ile mümkündür. Kooperatifçiliğin ne olup, ne olmadığını anlayabilmek için, kooperatifçilik ilkelerine bakmak gerekir.

II — KOOPERATİFÇİLİK İLKELERİ :

21 Aralık 1844 tarihinde 28 dokuma işçisinin İngiltere'nin Rochdale kasabasında kurdukları ilk kooperatif günümüzdeki çağdaş kooperatifçilik hareketinin başlangıcını teşkil etmektedir. Bunun nedeni, belirli bir eğitim görmemelerine ve bu alanda deneyim sahibi olmamalarına rağmen 28 dokuma işçisinin geliştirdikleri ilkelerin, bugün bile modern kooperatifçiliğin ilkeleri olarak kabul edilebilir uygunlukta bulunmasıdır.

İlk kooperatifin işçiler tarafından ve İngiltere'de kurulmuş olması bir rastlantı değil, sanayi devriminin kaçınılmaz bir sonucudur. Rochdale kooperatifi, sanayi devrimi ile birlikte gelen işsizlik, sefalet ve düşük ücretlere karşı, işçilerin bir tepkisi olarak doğmuş bulundugundan, başarılı olmuş ve günümüze kadar gelişerek varlığını sürdürmüştür.

Rochdale Tüketim Kooperatifinin kurucuları tarafından 1844 yılında ortaya çıkarılan kooperatifçilik ilkeleri, Uluslararası Kooperatif Birliği tarafından 1937 ve 1966 yıllarında yapılan kongrelerde ele alınarak kısaltılmış ve altı ilke haline getirilmiştir.

Kooperatifçiliğin bu altı temel ilkesi şunlardır :

1 — **Herkes Açık Üyelik (serbest giriş-çıkış)** : Kooperatife giriş, Anasözleşmesinde yazılı koşulları taşıyan herkese açıktır. Kooperatife giriş ,başvuranların siyasi veya dini kanaatlerine göre sınırlandırılmaz. Kooperatiften çıkış da, kuruluşta anasözleşme ile getirilebilen geçici sınırlama ayırık, serbesttir.

2 — **Demokratik Yönetim İlkesi (Bir ortağa bir oy)** Kooperatifin ortakları, ne kadar sermaye yatırırlarsa yatırırsınlar ,koopeatif yönetimine ilişkin karar alınmasında

ve seçimlerde herbirinin birer oyu vardır. Bu ilke, kooperatiflerin, ekonomik ve sosyal özelliklerinden önce, bir demokratik kuruluş olduklarını göstermesi bakımından da önemlidir.

3 — **Sermayeye Sınırlı Faiz İlkesi** : Ortağın yatırdığı sermayeye faiz verilmesi zorunlu değildir. Ancak, faiz verilmesi öngörülmüş ise, bunun sınırlandırılması ve kooperatifin bir sermaye şirketi biçimine dönüşmesinin önlenmesi amaçlanmıştır.

4 — **Risturn İlkesi** : Kooperatifin ortaklar ile olan ekonomik işlemleri sonucu elde edilen işletme fazlalarının, her ortağın kooperatifle işlemleri oranında dağıtılmasına Risturn denir. Dağıtımın sermayeye göre değil, alış-verişe göre yapılması, kooperatifi sermaye şirketlerinden ayıran bir diğer özelliğidir.

5 — **Kooperatifçilik Eğitimi İlkesi** : Kooperatifçiliğin gelişmesi ve ortakların elde edecekleri yararların artması, ortaklar, yöneticiler ve çalışanların kooperatifçilik teori ve uygulaması konusunda bilgilerini arttırmaları ile mümkündür. Bu da sistemli ve sürekli eğitim ile sağlanabilir. Kooperatifçiliğin, demokrasiye katkısı, eğitim görmüş ortak ve yöneticileri sayesinde anlamlı bir değer taşır.

6 — **Kooperatiflerarası İşbirliği İlkesi** : Kooperatifler, ortaklarına ve topluma daha yararlı olabilmek ve tüm insanların kooperatif hizmetten yararlanmalarını sağlamak için, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde her tür kooperatif ile etkin bir işbirliği kurmalıdırlar.

III — KOOPERATİFLERİN SAĞLADIĞI YARARLAR :

Kooperatiflerin sağladığı başlıca yararlar, şöylece özetlenebilir :

1 — Kooperatifçilikle, maddi ve manevi ihtiyacın en az gider ve maliyetle ve ortakların ayağında giderilmesi mümkün olmaktadır. Üretici ile tüketici arasındaki kademeler (aracılar) kooperatifler sayesinde ortadan kalktığından bu amaç gerçekleşmektedir.

2 — Değişik konularda çalışan kooperatiflerin işbirliği ve karşılıklı ilişkileri sayesinde, ekonominin çeşitli kesimler arasında yaklaşma ve birbirini tamamlama durumu doğacaktır. Meselâ, üretim kooperatifleri ile tüketim kooperatiflerinin bu tür bir işbirliği kurmaları halinde, üretim kooperatiflerinin hemen bütün ürünlerinin, sürüm sıkıntısı olmadan, satılabileceği; buna karşılık ise, tüketim kooperatifleri ortaklarının da ucuz, iyi nitelikli maddeler sağlamış olacakları söylenebilir.

3 — Kooperatif yoluyla, fertlerin teker teker altından kalkamayacakları işlerin gerçekleştirilmesi sağlanabilir. Meselâ, Amerika Birleşik Devletlerinde tarım kesiminde yaşayan nüfusun elektrikten faydalanmalarının, 1935 den sonra kurulan elektrik kooperatifleri ile mümkün olduğunu söylemek hiç de yanlış olmasa gerekir. Ürünün işlenip değerlendirilmesinin ve dış ülkelere kadar satışının çok defa satış kooperatifleri sayesinde gerçekleştiğini hep biliriz. Çiftçiyi tefecilerden kurtararak ucuz ve elverişli şartlarla kredi açan kredi kooperatiflerinin hizmetini kim inkâr edebilir. Yalnız başına üretim makina ve aletleri tedarik edemeyen üreticiler için kuracakları makina işletmesi kooperatifinin

faydaları ortadadır. Sağlık, sigorta konut ve hatta cenaze kaldırma kooperatiflerinin hizmetleri içinde aynı şeyler söylenebilir.

4 — Kooperatifçilik, lüzumsuz reklam ve propaganda giderleri yapılmasını önler. Çünkü çeşitli konularda çalışan kooperatiflerin karşılıklı münasebet ve işbirliği ile alım satım işi, aşırı reklama ihtiyaç olmadan, sağlanabilir. Dolayısıyla bu yönden de tasarruf sağlanmış olur.

5 — Çeşitli memleketler kooperatif kuruluşlarının meydana getirdiği uluslararası birliklerin çalışmaları, dünya milletlerini birbirine yaklaştırır ve bunların arasındaki dostluk bağlarını kuvvetlendirir, yeni bilimsel usullerin ve modern gelişmelerin ülkeden ülkeye yayılmasını sağlar. Çeşitli memleketlerin milli kooperatifleri ve bunların birliklerinin birbiriyle kuracakları ticari ilişkilerin; milletlerarası rekabeti kıracağını, fiyatları indireceğini ve ülkelerarası anlaşmaların doğmasına sebep olacağını ileri süren kooperatifçiler de vardır. Charles Gide bu aradadır.

6 — Herkesin kendi gücüne göre ortaya koyacağı küçük maddi ve manevi imkânlardan büyük kaynaklar ve kuvvetler doğar. Bu kişiler tek başına kalsalardı kimse- nin ilgi ve yardımını çekemezlerdi. Kooperatifler şeklinde örgütlenmelerle ise, Anayasalara girmek gibi, aynı bir kooperatifler Kanunu çıkmasını sağlamak gibi, Devletin ilgisini ve başta kredi olmak üzere toplumun bir çok yardımlarını elde etmek mümkün olmaktadır. Teker teker bu insanlara Devletin bu bankaların kapılarının bu derece kolay açılabileceğini kim iddia edebilir?

Küçük küçük ortaklık paylarının bir araya gelmesiyle büyük toplamlara varan sermaye birikimi ve bunların yıldan yıla kârlarından ayrılan payların da eklenmesiyle kar topu gibi büyümesi ise yaratılan maddi gücü anlatmaya yeter.

7 — Emek ve ürün değerini bulmaktadır. Bu da, aracıya giden kârın tasarrufu ve kooperatiflerin çabalarıyla topluma yerleştirilen kardeşlik, dayanışma, feragat ve toplumsal adalet sayesinde imkân içine girmektedir.

8 — Yaşama seviyesi ve varlıklar arasında aşırı farklar. kooperatifleşmeyle azaltılacağından sosyal ve ekonomik daletin sağlanması kolaylaşacaktır.

9 — Kooperatifler bencilliği (eğöizm) önler, özgecilliği (alturizmi) besler, nefsi ıslah eder; ortaklarının, kendi çıkarlarını hesaba katmadan başkaları lehine —karşılıklı olarak— feragatle çaba harcamasına hizmet eder. Bu fonksiyonlarıyla kooperatifler, insani ve ahlâki kuruluşlardır.

10 — Kooperatiflerin aynı zamanda birer eğitim kurumu oldukları hatırlanacak olursa, topluma bu yönden de ne kadar yararlı oldukları anlaşılır.

11 — Koopeatifçilik ortaklaşa ihtiyacın elbirliği ve karşılıklı yardımla giderilmesi demek olduğundan, insanların bir araya getirilip birlikte çalışmaya alıştırmaları bu yoldan mümkün olmaktadır. Toplumların bu yönden yetiştirilmesi için böyle bir eğitimsel fonksiyonun önemini takdir etmemeğe imkân varmıdır?

12 — Kooperatifler, demokrasinin toplum içinde yerleşmesine amil olan kurumlardan başta gelenlerinden birisidir. Genel kurullarca seçilen üyelerce yönetilen kooperatifler, ortakların kendi kendine idaresine ve dolayı-

siyle halkın demokrasi yolunda yetişmesine imkan vermektedir.

13 — Kooperatif, fertlerin zahmetsizce ve yoksunluk duymadan tasarruf yapmalarına yardım eder. Kooperatife küçük taksitler halinde ödenen ortaklık payları, birike birike hatırı sayılır birer varlık haline gelir. Özellikle yapı kooperatiflerinde, bu suretle toplanan paralarla, bir gün gelir, ortağın ev sahibi olmasına kadar varan mutlu bir sonuç elde edilebilir.

IV — KOOPERATİFLERİN SENDİKALARA SAĞLIYACAĞI YARARLAR :

Tüketim kooperatifinin amacı, dar gelirli ve sabit gelirli ortaklarına tüketim gereksinimlerini maliyetine karşılayarak, bir taraftan fiat farkını işçinin cebinde bırakmak, diğer taraftan elde ettiği kârı risturn şeklinde ortaklarına aktararak onların gelirlerini yükseltmekti. Bu noktada sendikalar ile tüketim kooperatifleri temel amaçlarında birleşmektedirler. O halde müşterek amacı gerçekleştirmede karşılıklı işbirliği içinde bulunmaları bir zorunluluk olmaktadır.

Bu işbirliğinin sendikalara şu yararları olabilir.

— Kooperatif hareket sendikalara yeni üye yazımında yararlı olabilir. Az gelişmiş bölgelerde kooperatifler işçilere elle tutulur ve gözle görülür yararlar sağlar ve onları sendikaya girmeye teşvik eder. Sendikaya giriş için bir kooperatife girmenin zorunlu olduğu yerlerde (tüketim kooperatiflerine uygulanabilecek bir koşul) sendikalar bundan kısa zamanda yarar elde ederler.

— Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, sendikaların başlangıç dönemlerinde üyeler, sendikayı hemen elde edilmesi gereken özel bir menfaati elde etmek, gelecek-

te en iyi ücreti almak ve bazı haksızlıklara çare bulmak için bir araç olarak görürüler. Bu amaçlara ulaşıldı mı, üyeler çok kere teşekkürden soğumaya başlarlar. İşte kooperatif hareket buna engel olur. Üyelerin devamlılığını sağlar.

— Bir kooperatif hareketi yürüten sendikalar, ulusal üretim neticesinde aktif bir partöner olabilirler. Üretime katılmakla sendikalar, üretilebileni, nasıl ve kaçta üretildiğini öğrenirler. Bu da onların işveren karşısında durumlarının ıslahını sağlayabilir.

— Üretim, küçük sanatlar ve yapı alanında bir kooperatif faaliyet, yeni iş imkânları yaratır.

— Kooperatif faaliyetin toplu iş sözleşmesi üzerinde de olumlu etkileri olabilir. Bir kere, müteşebbis rolüne geçen sendikalar ekonomik bilgi sahibi olurlar ki, bu da onların müzakere gücünü artırır.

— Kooperatif hareket, sendika üyeleri arasında gönüllü tasarrufu teşvik eden ve sermaye oluşmuna yardım eden bir faktör olarak dikkat çekicidir. Gereği gibi yöneltildiği zaman, bütün kooperatifler bir tasarruf kaynağı olurlar.

Ülkemizde tüketiciyi korumaya dönük tedbirler yetersizdir, hatta gerçek anlamda «tedbir» değildir. Tüketicinin kamu kuruluşları yerine, kendi öz kuruluşları ile korunmasının etkili olabileceğini Bazı Avrupa ülkelerindeki uygulamalar açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Türkiye’de de tüketicinin korunması sorununun kooperatifleri ile birlikte ele alınmasını zorunlu görmekteyiz. Hareket içinde sendikaların etkinliği konusunda da şunları önereceğiz.

(1) Öncelikle işçi liderlerinin kooperatifçilik konusunda eğitilmesi gerekmektedir. Giderek eğitimin mahalli liderlere ve işçilere kadar iltılması ile, kooperatifçiliğin işçi kesiminde sağlıklı gelişme olanağı bulacağı inancındayız. Sendikaların eğitim programlarına kooperatifçiliğin de alınması, sendika yayın organlarında konu ile ilgili yayınlar yapılması ve bu çalışmalar için kooperatifçilikle uğraşan ihtisas kuruluşları ile işbirliği yapılmasında yarar görüyoruz.

(2) Sendikacılar, imzaladıkları toplu sözleşmelere, işyerinde işçiler tarafından kurulmuş ya da kurulacak olan tüketim kooperatiflerinin rasyonel çalışması için işveren tarafından alınması gerekli tedbirleri ilâve ettirmeli ve bunlarla ilgili maddeleri uygulamada devamlı olarak izlemelidir. Bunun dışında, işyerinin kooperatif faaliyete uygun bir satış mağazası temini ile diğer konularda kooperatife yardımcı olması, kooperatif alacaklarının sendika aidatı gibi toplanması, kooperatifte çalışacak işçilerin ücretlerinin ödenmesi, vs. sağlanabilir. Bu tür uygulamalar, bugün bazı işyerlerinde sendikal destek olmadan dahi yapılmaktadır.

(3) Tüketim kooperatifinin ortakları olan işçilere daha ucuz ve sağlık koşullarına uygun gıda maddeleri ile zaruri ihtiyaç maddelerini birinci elden temininde, kooperatifin maddi olanakları büyük önem taşır. Kooperatifin maddi olanağı yeterli olmadığı zaman, yapılan hizmet, kooperatiften beklenen ucuzlukta olmaz. Bu durumda sendikanın işyerlerinde kurulmuş tüketim kooperatiflerini maddi olarak desteklemesi gerekir.

(4) Sendikalar ile kooperatifler arasında ilişkiler, özellikle üst düzeyde daha etkin olabilir. Federasyonlar veya konfederasyonlar ile kooperatif birlikleri ve mer-

kez birliği arasında yapılacak ortak çalışmalardan tüm çalışan kesimin yararlanması sağlanabilir. Kooperatiflerin yoksun olduğu «baskı, direniş ve grev» ile desteklenmesi, pek çok sorunu kolaylıkla çözümler. Yine sendikalar ile kooperatiflerin st kuruluşlarının ortak olarak katılabilirler. işletmeler kurulabileceği gibi, bu işletmelerde kooperatif ortağı işçilerin «yönetime katılma»sı sağlanabilir. Kurulması planlanan Kooperatifler Bankası'nın faaliyete geçmesi ile, kooperatif kesimi kredilendirecek olan Bankanın yeterli güce ulaşması için sendikaların fonlarını bu bankada toplamaları sağlanabilir.

(5) Tüketim Kooperatiflerinin Devletten beklediği desteğin sağlanmasında sendikalar baskı unsuru olarak yararlı faaliyette bulunabilirler.

(6) Işinin, tüketici olarak aydınlatılması ve bilinçlendirilmesi amacıyla sendika ve kooperatif st kuruluşları ortak eğitim çalışmaları yapabilir, tüketiciyi korumaya yönelik kamu tedbirlerinin uygulanmasını sağlayabilirler. Piyasa fiyatının oluşumunda, temel maddelerin kooperatif birliklerince doğrudan temin edilmesinde, bu maddelerin sağlık koşullarına uygunluğunun incelenmesinde ve aracılardan ortadan kaldırılmasında, her iki hareketin de ilkelerine saygılı kalınarak geliştirilecek bir sendika/kooperatif işbirliğinin kuşkusuz etkisi büyük olacaktır.

V — KOOPERATİFLER İLE TİCARET şİRKETLERİ VE DERNEKLER ARASINDAKİ FARKLAR :

1 — Kooperatif ve Ticari Ortaklık : Kooperatif bir ticari ortaklıktır ve ticaret kanunlarında adları geçen ortaklıklardan birisidir. Fakat kooperatifin tam (pur)

bir ticari kuruluşla (ortaklıkla) benzer yanları olduğu gibi benzemeyen ve hatta aykırı olan yanları da vardır. (Tam bir ticari kuruluşu, bir sermaye ortaklığı olan Anonim Şirket temsil edebileceğinden, kıyaslamalarımızda kooperatifle bu şirketi karşılaştıracğız.)

a) Kooperatifin tam bir ticari ortaklıkla benzer yanları şunlardır :

aa) Gerek Kooperatif ve gerekse tam bir ticari ortaklık iktisadi amaç güden kuruluşlardır.

ab) Her ikisi de hukuken birer ticari ortaklıktır.

ac) İkisi de iktisadi kurallara göre çalışırlar, rasyonelliğe ve verimliliğe önem verirler.

aç) Her ikisinde de ortakların koyduğu belirli ortaklık (sermaye) payları vardır.

b) Kooperatifin tam bir ticari ortaklıkla (sermaye şirketiyle) benzemeyen yanları şunlardır :

ba) Kooperatifin ortakları aynı meslek, sanat veya ihtiyaç sahipleri olduğu halde, anonim şirketin ortaklarında böyle bir beraberlik yoktur.

bb) Tam bir ticari ortaklığın, denilebilir ki, tek —hiç değilse— birinci gayesi kâr olduğu halde; kooperatif, tek gayesi kâr olan bir ortaklık olmayıp, ortaklaşa ihtiyaçların el birliği ve karşılıklı yardımla giderilmesi yoluyla ortaklara hizmeti amaç tutar. (Bununla birlikte kooperatif de kârlılık ilkesini büsbütün bir yana bırakmaz; yoksa varlığını koruyamaz, günün birinde batıp gider. Şu kadar ki, ortağa hizmet yanında kâr unsuru ancak bir yan düşünce niteliğinde kalır.)

Sermaye şirketi ancak verimli (en çok kâr getiren) alanlarda ve konularda faaliyet gösterir. Koopertif ise, aşırı bir zarar olmamak şartıyla bu unsuru gözönünde

tutmaz. Kâr edilsin edilmesin hangi hizmet ortaklar için gerekliyse onu gerçekleştirir. Tam ticari ortakların tarım ürünlerini değerlendirecek sanayie, kâr oranının düşük olduğu gerekçesiyle, pek girişmedikleri halde, kooperatiflerin öncelikle bu alanda sınai işletmeler kurdukları olayını bu konuda örnek olarak gösterebiliriz.

bc) Her ikisinde de ortaklar belirli bir oltaklık (sermaye) payı koydukları halde, kooperatiflerde bir ortağın sahip olabileceğı sermaye miktarı sınırlandırılmıştır; oysaki tam ticari ortaklıklarda böyle bir sınırlama yoktur.

bç) Sermaye şirketlerinde ortakların şahsi emeklerinin rolü olmayıp, şirketi bunların koydukları sermaye payları meydana getirir. Kooperatiflerde ise hem emek ve hem de semaye birleştirilmiştir. Bir tarımsal üretim kooperatifinde, bir küçük sanat kooperatifinde durum tamamen böyledir. Bununla birlikte bir tüketim kooperatifinde, bir telefon veya sağık kooperatifinde, yönetim kurulu dışında, ortakları fiilen bir arada çalışır görmek pek mümkün olmaz, işleri aylıklı memurlar yürütür, örgüt bir kere kurulup düzene girdikten sonra rahata kavuşan ortaklar alış veriş etmeğe veya faydalanmaya bakarlar.

bd) Tam bir ticari ortaklığın (meselâ bir anonim şirketin) yıllık kârı, ortaklar arasında ,koydukları sermaye oranında dağıtılır; bunun adına da temettü (dividende) denilir. Kooperatifin yıllık kârı, ki buna kâr denmez olumlu fiat farkı adı verilir, ortakların koydukları sermaye payına bakılmaksızın, kooperatifle yaptıkları işlem oranında dağıtılır, adı da risturndur.

be) Anonim Şirket gibi tam bir ticari ortaklıkta sermayeye faiz verilmesi öngörülmemiştir. Oysaki koope-

ratiflerde sermaye paylarına sınırlı bir faiz ödenmesi, Rochdale Öncülerinden beri kabul edilen bir kooperatifçilik ilkesidir. Gerçekten Rochdale tüketim kooperatifi sermaye paylarına % 3,5 faiz ödemekte idi. 1163 Kooperatifler Kanunu da «ortakların sermaye paylarına genel kurul kararıyla en çok % 7 oranında faiz ödenebileceği» hükmünü koymuştur (madde 38).

bf) Sermaye şirketinde ortaklık paylarını temsil eden kâğıtla (hisse senetleri) borsalarda serbestçe alınır, satılır elden ele geçer ve ortaklığın sahipleri saatten saate değişir. Kooperatif ise, belirli bir amaç birliği taşıyan kimselerin meydana getirdiği bir kuruluş olduğundan, bu amaç birliğine uymayan ve belirli başka nitelikleri olmayan kimselerin kooperatife kabulü düşünülemez. Bunun için de hisse senetleri çıkarılmış olsa bile bunlar ancak ada yazılı olabilir. Ortaklık paylarının başkalarına deviri ise, bir takım kayıt ve şartlara bağlanmıştır.

bg) Kooperatiflerde demokratik ve eşitlik esasına dayanan bir yönetim vardır. Koyduğu sermaye payı ne olursa olsun, her ortağın tek bir oyu vardır. Sermaye ortaklıklarında ise, her ortağın oyu koyduğu sermaye payı ile oranlıdır.

bh) Tam ticari ortaklıkların tersine olarak, kooperatiflerin ahlâki, sosyal ve eğitimsel nitelikleri vardır. Bundan dolayıdır ki, kooperatif ilkelerinden birisi de, Kooperatifçilik Eğitimi Geliştirme İlkesidir. Demokratik ve ekonomik yanlarıyla kooperatif ilke ve usullerini öğretmeyi amaç tutan bu eğitim; ortaklara, yöneticilere ve bütün halka hitap eder. Bu maksat için ayrı fon ayrılması da öngörülür. Rochdale tüketim kooperatifi yıllık kârının % 2,5 unu eğitim fonuna ayırırdı. 1163 sa-

yılı Kooperatifler Kanununa göre ise, bu amaca harcanmak üzere kooperatiflerin kârlarının % 1'ini Ticaret Bakanlığı emrindeki fona yatırır (md. 94).

Bununla birlikte, çağımızda anonim şirket ve benzeri ticari kuruluşların da, yavaş yavaş bir takım kültürel, sosyal ve eğitim çalışmalarına koyuldukları, topluma faydalı yayınlar yaptırdıkları görülmektedir. Bu gibi çalışmaların ticari kuruluş için kural ve adet haline gelmesini dileyelim.

b) Kooperatifleri sermaye ortaklıklarından ayıran bir nokta da bunların ortaklara ve topluma daha yararlı olabilmek için mahalli, milli ve milletlerarası seviyede öteki kooperatiflerle işbirliği kurmak üzere İşbirliği İlkesi adı altında ayrı bir ilkeyi kabul etmiş olmalarıdır.

2 — Koopeatif ve Dernek : Kooperatifle dernek şeklinde örgütlenmiş hayır kurumları arasında, kooperatifle ticari ortaklık arasında olan benzerlik kadar bile bir yakınlık yoktur.

a) Kooperatifle dernek arasındaki tek benzerlik, her ikisinin de sosyal amaçlar taşımasıdır. Fakat kooperatiflerin amacı sosyal olduğu kadar, hatta ondan da önce, iktisadidir.

b) Dernekle kooperatif arasındaki farklara gelince, şunlardır :

ba) Kooperatifi meydana getiren kimseler belirli sermaye payları yüklenir ve bu payları kooperatife getirirler, kooperatif de amaçlarını, edindiği bu sermaye ile gerçekleştirmeğe çalışır. Onun için kooperatif bir ortaklık, onu kuranlarla sonradan katılanlar da birer ortaklırlar. Derneğin ise, herhangi bir sermayesi yoktur. Onu meydana getirenler ancak küçük birer keseneklerden çok yardımlardan (bağışlardan) ve ücret karşılığında

düzenlediği bazı faaliyetlerden elde ettiği paralarla ger-
çekleştirmek durumundadır. Derneğin mensuplarına da
«ortak» değil «üye» adı verilir.

bb) Muhtaç kimselere yardım etmek üzere kurulan
derneklerin mensupları, kendilerine değil başkalarına
yardımı öngörürler. Oysaki kooperatifler, otaklaşa eko-
nomik ve kısmen de sosyal ihtiyaçları gidermek için biz-
zat aynı ihtiyacı duyanlar tarafından kurulur.

**Kooperatif yöneticileri için
mevzuat bilgileri**

KOOPERATİF YÖNETİCİLERİ İÇİN MEVZUAT BİLGİLERİ

Şüphesizki bireyler hangi kanunlarla yönetildiklerini ve kanunların onlar için ne gibi düzenlemeler getirdiğini, bunlar karşısında görev sorumluluklarının neler olduğunun bilmek zorundadırlar. Bu çerçevede bireylerin görevleri ve iş alanları ile ilgili kanunlara daha çok ilgi göstermeleri gerekmektedir. Çünkü yaygın deyimiyile «Kanunları bilmemek mazeret değildir».

Yaşam koşullarının bireyler açısından her geçen gün artarak ağırlaşması, kooperatifleşmeye daha bir önem kazandırmaktadır. Fiyatların enflasyonla yarışırcasına yükselmesi, konut açığının her geçen gün büyümesi büyük tasarrufları ön plâna çıkarmakta, bunun paralelinde tüketim ve yapı kooperatifçiliği giderek güncellik kazanmaktadır. Tüketicilerin korunması amacıyla Tüketiciyi Koruma Kanunu bunlar sonucu hazırlanmakta, Toplu Konut Fonu'ndan kooperatiflere konut açığını kapatmak amacıyla kaynak aktarılmaktadır. Hal böyle olunca, kooperatiflerin artacak işlevi karşısında, kooperatif yöneticilerinin de yeterli mevzuat bilgisine sahip olmaları kaçınılmaz bir hale gelmektedir.

Bu açıdan fazla ayrıntıya girmeden, bir kooperatif yöneticisinin bilmesi gereken mevzuat bilgilerin aşağıda incelemeye çalışacağız.

İncelememizi iki ana başlık altında toplayabiliriz :

1. KANUNLAR
2. TÜZÜK VE YÖNETMELİKLER

1. KANUNLAR

Kooperatif yöneticilerini doğrudan ilgilendiren Kanunlar şunlardır :

- 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu
- 6752 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
- Kurumlar Vergisi Kanunu
- Vergi Usul Kanunu
- İcra-İflâs Kanunu
- Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu
- Türk Ceza Kanunu
- Bir kısım kanunlardaki dağınık hükümler.

Ülkemizde Kooperatifçilik mevzuatı dağınıklık arz etmektedir. Şöyleki, genel hükümlere tabi kooperatifler dışında kalan Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri, Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri için ayrı ayrı kanunlar düzenlenmiştir. Ne varki, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 96. maddesi, yukarıda sözü edilen kanunlarda açıklık olmaması durumunda bu kanun hükümlerinin uygulanacağını hükme bağladığından ,1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun kooperatiflerin «Anayasası» olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan biz sadece 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu üzerinde duracağız.

1.1. Kooperatifler Kanunu (1163 S.)

Bilineceği üzere 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu çıkmazdan önce o zamanki deyiimi ile «Kooperatif Şirketler» Türk Ticaret Kanunu'nun 485-502. maddeleri arasında yer alan hükümlere tabi idiler. Ancak kooperatifçiliğin giderek önem kazanması bu alan için yeni bir Kanun düzenlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu para-

lelde 24.4.1969 tarihinde T.B.M.M. nde kabul edilen 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu 10.5.1979 gün ve 13197 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak 101. maddesi uyarınca 10.8.1969 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş ve Türk Ticaret Kanunu'nun 484-502. maddeleri hükümlerini 100. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu kanun 1971 de eklenen bir geçici madde ve 2475 sayılı kanunla 52. maddesinde yapı kooperatiflerine yönelik olarak yapılan değişiklik dışında bugüne kadar herhangi bir değişikliğe uğramamıştır. Hemen belirtmek gerekir ki, 1969'dan bu yana geçen 15 yıl içerisinde değişen koşullar bu kanunun değiştirilmesi gerektiğini gündeme getirmiştir. Öğrendiğimiz kadarıyla da hazırlanan değişiklik tasarısı ilgili bakanlıkların görüşlerinin belirlenmesi aşamasındadır.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu yürürlüğe girdiği tarihten bu yana mevcut boşluklar veya eksikliklerine rağmen ihtiyaca cevap verebilmiştir. İhtiyaca cevap veremediği durumlarda ise, 98. maddesinde yer alan :

«Bu kanunda aksine açıklama olmayan hususlarda Türk Ticaret Kanunundaki anonim şirketlere ait hükümler uygulanır» hükmü Kanunun boşluklarının doldurulmasında önemli yer tutmuştur. Böylelikle kooperatifler kanununda açıklama olmayan hususlarda Türk Ticaret Kanunu'ndaki anonim şirketlere ait hükümler de kooperatiflerle ilgili mevzuat içinde önemli bir yer tutmuştur. Bu açıdan birkaç küçük örnekle ne gibi durumlarda 1163 sayılı Kanunda açıklık olmadığını ve niçin anonim şirket hükümlerine gidilmesi gerektiğini açıklayalım.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu gözden geçirilir ise, örneğin; Kanunun 7. maddesi, tescilden önce koope-

ratlf adına işlem yapanların bu işlemlerinden şahsen ve zincirleme olarak sorumlu olacaklarını göstermiş, ancak sorumluluğun kaynağını göstermemiştir. Yine genel kurul toplantısının yapılacağı yerin neresi olacağı, gündemin neleri ihtiva etmesi gerektiği, ortaklar listesinin (yaygın deyimi ile hazirun listesinin) ne şekilde düzenleneceği, kooperatif ünvanının ne şekilde kullanılacağı, hangi dfterleri tutması gerektiği 1163 sayılı Kanunda açıklığa kavuşturulmamıştır.

Yine kooperatif adına dava açma yetkisinin ne şekilde ve kimler tarafından kullanılacağı, denetim kurulu üyelerinin ne gibi yetkilerinin bulunduğu 1163 sayılı kanunda ayrıntılı olarak ele alınmamıştır.

Yukarıda sıralanan veya karşılaşılan boşluk ve sorunların cevaplarını bu yüzden kimi zaman Türk Ticaret Kanunu'nun anonim şirketlere ait hükümleri arasında arıyoruz. Bu nedenle, koopeatif yöneticilerinin sadece 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu hükümlerini ve anasözleşmelerini bilmekle kalmamaları gerekmektedir.

1.2. Türk Ticaret Kanunu

Daha önce, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun Türk Ticaret Kanunu'nun 485-502. maddelerini yürürlükten kaldırdığını söylemiştik. Ancak 1163 Sayılı Kanunla hem Türk Ticaret Kanununun başlangıç hükümlerine dokunulmamış, hem de 98. maddesi ile anonim şirket hükümlerine atıf yapılarak kooperatiflerin Türk Ticaret Kanunu ile bağı koparılmamıştır.

Nitekim Türk Ticaret Kanunu'nun 2. kitabının 1. faslında yer alan 136. maddesine bakıldığında;

«Ticaret şirketleri, kollektif, komandit, anonim, limited, ve kooperatif şirketlerinden ibarettir» denilmek-

te ve ticaret şirketlerinin «hükmi şahsiyet»i haiz olduklarını yani tüzel kişi olduklarını açıklamaktadır. Bu durumda kooperatif teşekküller birer «tüzel kişi tacir» durumundadırlar. Hal böyle olunca, kooperatif yöneticilerinin, Türk Ticaret Kanunu'nun 1-152. maddeleri arasında yer alan genel hükümleri, 269-474. maddeleri arasında yer alan anonim şirket hükümlerini ve 1460-1466. maddeleri arasında yer alan son hükümlerini özellikle bilmek durumundadırlar. Zira, 1163 sayılı kanunla ilgili açıklamalarımız sırasında 98. madde delaletiyle sık sık Ticaret Kanunu'na gitmek zorunda olduğumuzu açıklamıştık.

Bu açıdan;

— Ticaret Ünvanı'nın ne şekilde kullanılacağı hususunda, 41. maddeye,

— Ticaret Ünvanının kanuna aykırı bir biçimde kullanılması ve tabela asma yükümlülüğüne uyulmaması ile ilgili olarak, 41. 45. 50. ve 53. maddelere.

— 1163 sayılı kanunun 89. maddesi karşısında kooperatiflerin tutacakları defterlerle ilgili olarak 66-86. maddeleri arasındaki hükümlere,

— Genel kurulun toplanma yeri olarak 371. maddeye,

— Kooperatif adına dava açma hususunda 341. maddeye,

— Denetim kurulu üyelerinin görev ve yetkileri açısından 353-359. maddeleri arasında yer alan hükümlere bakmak gerekecektir.

Özet olarak söylemek gerekirse ,kooperatif yöneticileri 1163 sayılı Kanunu, anasözleşmelerini ve Türk Ticaret Kanunu'nun başlangıç hükümleri ile anonim şirket hükümlerini iyi bilmek durumundadır.

1.3. Kurumlar Vergisi Kanunu

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun muafliklar başlıklı 93. maddesi 3. bendi kooperatiflerin kurumlar vergisi muafliğından faydalanacağını hükme bağlamış, ancak 4. bendi ile kooperatifler, kooperatif birlikleri ve kooperatif merkez birlikler faaliyete geçen üst kuruluşlara girmedikleri taktirde 93. maddenin 1 (b) ve 2 nolu fıkrasından gayri fıkralardaki yazılı muafliklardan istifade edemez demıştır.

Görüleceği üzere kooperatiflerin kurumlar vergisi karşısında özel bir konumu vardır. Bu açıdan kurumlar vergisi kanunun hiç olmazsa kooperatiflerle ilgili hükümlerini bilmek gerekmektedir.

5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 3. maddesinde «kooperatifler, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ya da özel Kanunlarına göre kurulan istihlâk, istihsal, kredi, satış, yapı ve sair kooperatifler ile aynı mahiyetteki yabancı kooperatiflerdir» denilmektedir.

Muafliklar başlıklı 7. maddesinin 16. fıkrasında ise;

«Esas mukavelesinde sermaye üzerinden kazanç dağıtılmaması, idare meclisi başkan ve üyelerine kazanç üzerinden hisse verilmemesi, ihtiyat akçelerinin ortaklara dağıtılmaması ve münhasıran ortaklar ile iş görülmesine dair hükümler bulunması şartı ile kooperatifler» kurumlar vergisinden muaf tutulmuşlardır. Ancak fiilen bu şartlara uymayan kooperatiflerin esas mukavelesi yukarıdaki gibi olsa bile muafiyetten yararlanamazlar. Yine istisnalar başlıklı 8. maddenin a ve b fıkraları tüketim kooperatiflerinde ortakların kişisel ve ailevi gıda ve giyecek ihtiyaçları için satın aldıkları malların kıymetine göre hesaplanan risturnlar kurumlar vergisinden istisnadırlar.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız muaflık ve istisna şartlarına uymayan kooperatiflerin kurumlar vergisi mükellefi sayılacakları pek tabiidir ki, bu durumda kanunun vergi matrahının hesaplanması ve beyanname verilmesi gibi hükümlerini de bilmek gerekmektedir.

1.4. Vergi Usul Kanunu

Vergi Usul Kanunu'nun içinde dağınık bir şekilde yer alan bir kısım hükümler de kooperatifleri ilgilendirmektedir. Bu açıdan vergi usul Kanununun aşağıda açıkladığımız konulardaki hükümlerinin, kooperatif yöneticilerince bilinmesinde fayda bulunmaktadır.

1 — 153. maddesi uyarınca işe başlamayı vergi dairesine bildirmek gerekmektedir.

2 — 157. maddesi uyarınca iş yeri değişiklikleri vergi dairesine bildirilmelidir.

3 — Defter tutma ile ilgili 172, 174, 175, 182, 183, 184, 185, ve mükerrer 185, 186, 188, 189. maddeler yöneticileri ilgilendirir.

4 — Sınai bir müesseseye sahip tüketim kooperatifleri 197-203. madde hükümlerini gözden ırak tutamazlar.

5 — Defterlerin kayıt nizamı ile ilgili 215-219. maddeler,

6 — Defterlerin tasdiki ile ilgili 220-226. maddeler,

7 — Vesikalarla ilgili 227-242. maddeler, kooperatif yönetici ve memurlarının özellikle muhasebecilerinin bilmesi gereken hükümleri ihtiva etmektedir.

1.5. İcra-İflâs Kanunu

Daha önceki bölümlerimizde kooperatiflerin birer tüzel kişi tacir olduklarını açıklamıştık. Tacir olmanın

en önemli sonuçlarından biri de iflase tabi olmalarıdır. Dolayısıyla kooperatifler ve üst kuruluşları da her türlü borçlarından ötürü iflase tabidirler.

Öte yandan kooperatif alacaklarının icra yolu ile takibide mümkün bulunmaktadır. Günümüz kooperatifçiliğinde (karşılıklı güven ve dayanışma esasına dayandığı için) pek sık rastlanılmamakla birlikte özellikle icra takibi usullerinin ana hatları ile kooperatif yöneticilerince bilinmesi yararlıdır.

1.6. Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu

Türk Ticaret Kanunu'nun 1. maddesinde «Türk Ticaret Kanunu Medeni Kanunun ayrılmaz bir cüzüdür» denilmekte, 138. maddesinde de özel hükümler saklı kalmak şartı ile şirket nevine göre medeni kanunun 45, 47, 48 ve 49. maddelerinin, Borçlar Kanunu'nun 520-541. maddelerinin tatbik olunabileceğini hükme bağlamaktadır.

Bunun dışında, günümüzde daha çok genel kurul kararlarının iptal edilmesi veya genel kurulların tamamen yok sayılması gibi durumlarda Borçlar Kanunu önem kazanmaktadır. Bu açıdan, genel kurul kararlarının bir kısmının veya genel kurulun tamamının iptali konusu üzerinde durmakta yarar bulunmaktadır. Şöyle ki,

Genel kurul toplantılarında Bakanlık temsilcisinin bulunmaması, yeterli çoğunlukla toplanılmaması, toplantıya davet hükümlerine uyulmaması, genel kurulda ahlâka adaba ve kanunlara aykırı kararlar alınması, kanunun öngördüğü sayı ile karar alınmaması, gibi durumlar genel kurulların tamamen veya kısmen iptalini gerektiren sebeplerdir.

Genel kurul kararlarının kısmen veya tamamen iptal istendiğinde Borçlar Kanunu'nun 19. ve 20. maddeleri sözkonusu olacaktır. Hemen açıklamak gerekir ki, tek taraflı irade beyanı şeklinde olan genel kurul kararlarının akit addedilmesi doktrinde artık yeterli açıklığa kavuşmuştu. Dolayısıyla genel kurul kararı hukuki bir muamele vasfında olduğundan batıl olduğu ileri sürülebilir. Başka deyişle kanunda gösterilen sınır dışında gerçekleşen genel kurul veya kanunun çizdiği sınırı aşan karar iptal edilebilir ya da yok sayılabilir kararlardır.

Bu açıdan Borçlar Kanunu'nun 19 ve 20. maddeleri ile bu maddelerden doğmuş yüksek mahkeme içtihatları gözden ırak tutulmamalıdır.

1.7. Türk Ceza Kanunu

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 62. maddesi kooperatif yönetici ve memurları için iki türlü sorumluluk öngörmüştür :

- Hukuki Sorumluluk
- Cezai sorumluluk.

Söz konusu 62. maddenin son bendi hükmü; yönetim kurulu üyeleri ile kooperatif memurlarının kendi kusurlarından ileri gelen zararlardan sorumlu olacaklarını hükme bağlamıştır. Buna literatüde «Hukuki sorumluluk» denilmektedir. Yani tedbirli ve basiretli bir tacir gibi hareket etmeyip kooperatif aleyhine bir zarar meydana gelmesine sebebiyet veren yönetici veya memur bu zararı tazminle yükümlüdür.

Yine bu 62. maddenin son bendinde, kooperatif yönetim kurulu üyeleri ile kooperatif memurlarının «cezaî sorumluluklarına» yer verilmiş ve; «...Bunların, suç teş-

kil eden fiil ve hareketlerinden ve özellikle kooperatifin para ve malları bilanço, tutanak, rapor ve başka evrak defter ve belgeleri üzerinde işledikleri suçlardan dolayı devlet memurları gibi ceza görürler» hükmü getirilmiştir. Buna göre kooperatifin para veya mallarını zimmetine geçiren kooperatif yöneticisi veya memuru Türk Ceza Kanununun 202. veya 203. maddesine göre cezalandırılacaktır.

Bu açıdan Türk Ceza Kanununun devlet memurları ile ilgili hükümleri suçun oluşumuna göre kooperatif yönetici ve memurlarına tatbik edilebilecektir. Ancak şu gözden ırak tutulmamalıdır. Kanunda yazılı olmayan suç olmaz. Yönetici veya memurlara suç isnadında bulunulması son derece hassas bir konudur.

Kooperatiflerde rastlanabilecek suçlar özellikle şunlardır : Zimmet, ihtilas, rüşvet, vazifeyi ihmal, vazifeyi suistimal. Kooperatif para ve mallarının bilerek zimmete geçirilmesi, zimmet fiilinin kayıtlarda tahrifat yapılması suretiyle gerçekleştirilmesi, herhangi bir işin görülmesi için rüşvet teklifi, verilmesi, alınması, kanunla belirlenen görevlerin zamanında yerine getirilmemesi yan vazifenin ihmal edilmesi ,yöneticilik görevinin kötüye kullanılması suretiyle başkalarına veya kendisine menfaat temin edilmesi gibi hususlar günümüzde sıkça rastadığımız ve cezai takibat gerektiren hususlardır.

Bunlar dışında, seyrek olarak dolandırıcılık, sahte evrak tanzimi, talimatlara uymama, emniyeti suistimal gibi suçlarda fiilin oluşumuna göre kooperatif yöneticilerine uygulanmaktadır.

Yukarıda sıralanan suçlar son derece ağır cezai müeyyidelere bağlanmış olup, kooperatif yöneticilerinin bu konularda hassas davranmaları ve cezai takibata maruz kalmamaları temenni edilmektedir.

1.8. Bir Kısım Kanunlardaki Dağılık Hükümler

Bir kısım kanunlar içerisinde yer alan dağılık hükümler de kimi zaman kooperatif yöneticilerini ilgilendirebilir. Örneğin 5590 sayılı Odalar ve Borsalar Kanununa göre, her tacirin bulundukları yerin Odalarına kaydolması gerekmektedir. Tüzel kişi tacir olan kooperatifin ticaret odasına, sınai bir işletmesi olan kooperatifin sanayi odasına kaydolması bu açıdan gerekli bulunmaktadır.

Türk Ticaret Kanunu içinde 557 - 816. maddeleri arasında yer alan kıymetli evrak ile ilgili hükümlerden hiç olmazsa; nama yazılı, hamiline yazılı senetlerin, bono, emre muharrer senet, poliçe ve çek'in ne olduğunu bilmek, ciroyu tanımak ve şartlarını bilmek basiretli bir yönetici için gerekli bulunmaktadır.

Yine, damga vergisi kanunu, binası olan kooperatifler için Emlâk Vergisi Kanunu, Belediye gelirleri kanunu (3. maddesi kurumlar vergisi kanununun 7. maddesindeki muaflıktan istifade eden kooperatiflerin meslek vergisinden muaf olduğunu hükme bağlamıştır). Değerli kağıtlar kanunu, gibi kanunlar zaman zaman kooperatif yöneticilerini ilgilendirmektedir.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, kooperatif yöneticileri sadece 1163 Sayılı Kanunu ve Anasözleşmelerini bilmekle kalmayacak, diğer kanunları ve özellikle kanunlar arasındaki birbirine atıfları iyi bilecek ve görevi ile ilgili mevzuatı yakından takbedecektir.

Kooperatif yöneticilerinin bu açıdan kooperatiflerinde hem kendilerinin, hem de ortakların istifadesine sunulacak bir kitaplık oluşturmaları ve yukarıda açıklamalarına çalıştığımız kanunlardan bulundurmaları her zaman temennimizdir.

2. T    K VE YÖNETMELİKLER

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu değişik maddelerinde bir kısım h    mlerin ayrıntılarının t    k ve yönetmeliklerle belirleneceği açıklanmaktadır.

1163 Sayılı Kanunun 87. maddesi kooperatif ve üst kuruluşlarının genel kurullarında bulundurulacak Bakanlık temsilcisinin niteliği ve görevinin t    kle belirtileceğini açıklamıştır. Yine 89. maddede kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının muhasebe usulleri ile mecbur olarak tutacakları defterlerin Ticaret Bakanlığınca belirtileceği hükme bağlanmıştır. 90. madde ile kooperatif ve üst kuruluşlarının işlem ve hesapları ile varlıklarının Ticaret Bakanlığı tarafından müfettişlere ve kontrolörlere denetlettirilebileceği açıklanmış ve kooperatifleri denetimle görevli Bakanlık kooperatif kontrolörlerinin çalışma şekli görev ve yetkilerinin t    kle tesbit oluna ağı hükme bağlanmıştır. 91. maddesinde ise Ticaret Bakanlığı'nın teftiş ve denetleme işleri için kooperatif birliklerini, merkez birliklerini, milli kooperatifler birliğini ve hatta ilgili teşekkül ve müesseseleri görevlendirebileceği ve bu görevlendirme esaslarının 90. madde uyarınca düzenlenecek t    kte belirtileceği açıklanmıştır. Bu açıdan yukarıda sözü edilen kanun maddelerine dayanılarak çıkarılmış bulunan t    k ve yönetmelikler üzerinde kısaca durulmasında yarar bulunmaktadır.

2.1. Kooperatif ve   st Kuruluşları Genel Kurullarında Bulundurulacak Ticaret Bakanlığı Temsilcisinin Nitelik ve Görevleri Hakkında T    k

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 87. maddesi son bendi hükmüne dayanılarak çıkarılan bu T    k

10.12.1973 gün ve 14738 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Tüzükte kooperatif ve üst kuruluşlarının genel kurullarında bulundurulacak Bakanlık temsilcisinin görev ve yetkileri ile yapması gereken işlemler ayrıntılı bir biçimde açıklanmaktadır.

Bakanlığımıza intikal ettiği kadarıyla sık sık kooperatif genel kurullarında Bakanlık temsilcisi ile kooperatif yöneticileri veya genel kurul divanı arasında gereksiz tartışmalar olmaktadır. Bu açıdan söz konusu tüzük hükümlerinin kooperatif yöneticileri hatta ortakları tarafından bilinmesi bu gibi sürtüşmeleri ortadan kaldıracaktır.

Söz konusu tüzükte Bakanlık temsilcisinin görevleri şu şekilde sıralanmaktadır :

- Genel kurul toplantısından önceki görevler
- Genel kurul toplantısındaki görevler
- Genel kurul toplantısının bitiminden sonraki görevler.

Görüleceği üzere Kooperatif genel kurullarına katılan Bakanlık temsilcisinin görevi sadece toplantıya katılmakla bitmemektedir. Öncesinde ve sonrasında da bir kısım görevleri vardır. Bu açıdan bu tüzüğün hem bilinmesi hemde genel kurullarda hazır bulundurulmasında büyük yarar vardır.

2.2. Kooperatif Kontrolörleri ve Kooperatiflerin Kontrolörler, Üst Kuruluşlar ve İlgili Teşekkül ve Müesseselerce Denetimi Hakkında Tüzük

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu’nun 90. maddesine göre düzenlenen bu tüzük Resmi Gazete’nin 16.10.1975 gün ve 15385 sayılı nüshasında yayınlanarak

yürürlüğe girmiştir. Bu tüzük hükümlerine göre Ticaret Bakanlığı bünyesinde 1979 yılında açılan yarışma sınavı ile Kooperatif Kontrolörleri Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul halen Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde faaliyetini sürdürmekte ve kurula mensup kontrolörler denetim alanı içerisindeki kooperatif ve üst kuruluşlarında teftiş inceleme ve gerektiğinde soruşturma yapmaktadırlar.

İşte bu kooperatif kontrolörlerinin görev ve yetkileri ile çalışma şekilleri ve denetlenen kooperatif ve üst kuruluşlarındaki görevlilerin kontrolörlere karşı yükümlülükleri bu tüzükte belirtilmiştir. Yine kooperatif kontrolörlerinin ve kooperatif kontrolörleri kurulunun çalışmaları seçilme ve yeterlik sınavları ile ilgili esasları belirleyen yönetmelik de aynı gün ve sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

Yine kooperatiflerde ilgili teşekkül ve müesseseler ile üst kuruluşlar tarafından denetim yapılmasını teminen, bunların Bakanlıkça görevlendirilme esasları ile bu gibilerin görev yetkileri de aynı tüzükte açıklanmıştır.

Özetle söylemek gerekirse Bakanlığın kooperatifler üzerinde denetim yetkisinin bu tüzüğe bağlı olarak kontrolörler ve üst kuruluşlar ile ilgili teşekkül ve müesseselerce kullanılması mümkün bulunmaktadır.

Tüzüğün 11. maddesi hükmüne göre, kontrolörler; kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının işlem, hesap ve mal varlıklarını denetlemek, incelemek ve sorumluluğu gerektiren hususları tesbit ederek ilgili makamlara bildirmek yetkisine sahiptirler.

Aynı tüzüğün 15. maddesinde de görevlilerin yükümlülükleri açıklanmış ve;

«Denetime tabi kooperatiflerde ve üst kuruluşlarda görevli bulunanlar bu kuruluşlara ait mal, para ve para hükmündeki kağıtları, gizlide olsa bunlarla ilgili belge ve defterleri istenildiğinde kontrolöre göstermek, saymasına ve incelemesine yardımcı bulunmakla yükümlüdürler» hükmü getirilmiştir.

Yine bu tüzüğe dayalı olarak çıkarılan kontrolörlerin çalışmaları ile ilgili yönetmelikte,

— Kontrolörlerin mektupla ve ifade alma yoluyla kooperatif yöneticilerinden bilgi alabilecekleri,

— Tasdikli bir suretini vermek şartıyla belgelerin asıllarını alıkoyabilecekleri,

— Denetim ve inceleme sırasında kooperatif yetkililerinin kontrolörden yazılı izin almadıkça izin kullanamayacakları hükmüne bağlanmıştır.

Bu açıdan kooperatif yöneticileri tarafından sözü edilen tüzük hükümlerinin bilinmesi görecekları denetim sırasında kendi davranış ve yükümlölüklerini belirlemeleri için yararlı olacaktır. Şüphesiz ki Bakanlık denetim elemanlarının (müfettiş ve kontrolörler) tüzük dışında bazı kanunlardan da aldıkları özel yetkiler bulunmaktadır. Örneğin Ceza Kanununun 235. maddesi bir memurun vazifesi sırasında vakıf olduğu suçı Savcılığa bildirmesine amirdir. Nitekim müfettiş ve kontrolörler denetim sırasında bir suç tesbit ettikleri anda durumu ilgili C. Savcılıklarına ihbarname ile bildirmektedirler.

2.3. Kooperatifler, Kooperatif Birlikleri Kooperatif Merkez Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğı Muhasebe Yönetmeliğı

Gerek 1163 Sayılı Kanunla ilgili açıklamalarımız sırasında gerekse bu bölümün başlangıcında 1163 sayı-

lı Kanunun 89. maddesinde kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının mecbur olarak tutacakları defterler ile mühasebe usullerinin Ticaret Bakanlığınca belirtileceğinin hükme bağlandığını belirtmiştik. Nitekim 1163 sayılı Kanunun söz konusu 89. maddesi doğrultusunda kısa deyimiyile Kooperatifler muhasebe yönetmeliği düzenlenmiş ve 28.11.1973 gün ve 14726 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Üzüntüyle söylemek gerekir ki, sözü edilen yönetmelik halen bir çok kooperatifçe bilinmemekte ve dolayısıyla uygulanmamaktadır. Ancak denetim gören kooperatiflerde bu yönetmelik hükümlerine uyulması sağlanmakta ve böylelikle kooperatiflerin önemli ölçüde eksiklikleri giderilmektedir.

Kooperatifler muhasebe yönetmeliği, kooperatifler ve üst kuruluşlarının mecbur olarak tutacakları defterlerin neler olduğunu bunların ne zaman tasdik ettirileceğini, nasıl işleneceğini kanunen tutulması zorunlu olanlar ile yardımcı defterlerin hangileri olduğunu, kooperatif muhasebesinde kullanılacak makbuz ve fişlerin şekil ve düzenlenme biçimlerini örnekleriyle açıklamakta ve yönetmelik ekinde her kooperatifin kendi bünyesine adapte edebileceği bir muhasebe hesap plânı yer almaktadır. Başka bir deyişle söylemek gerekirse yönetmelik kooperatif yöneticilerinin uyması gereken esasları ayrıntılı bir biçimde açıklamaktadır. Bu nedenle özellikle bu yönetmeliğin kooperatif yöneticileri, denetçileri ve muhasebe ile görevli memurları tarafından çok iyi bilinmesinde fayda bulunmaktadır.

Konu : Tüketim Kooperatiflerinin Genel İşlem ve Hesaplarının Müfettişler ve/veya Kontrolörlerce Teftişi

Bilineceği üzere Tüketim Kooperatiflerinin denetimi bugün Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın görevleri arasındadır. Genel olarak söylemek gerekirse Bakanlıklar kooperatiflerin denetimini müfettişleri ve kontrolörleri eliyle gerçekleştirirler. Bu demek değildir ki kooperatifler sadece müfettişler ve kontrolörler marifetiyle denetlenir. Kooperatifin kuruluşuna izin verme, anasözleşme değişikliklerine izin verme, anasözleşme değişikliklerini onaylama, genel kurularda Bakanlık temsilcisi bulundurma, genel kurul öncesi toplantı müracaatlarını kabul etme, genel kurul sonrası genel kurullarla ilgili evrak ve belgeleri isteme, gerektiği durumlarda yöneticilerin görevlerine son verme, mahkemeye müracaatla kooperatifin tasfiyesini isteme gibi yetkiler de Bakanlıkların kooperatifler üzerindeki denetim yollarından bazılarıdır.

Ancak biz burada sadece kooperatiflerde müfettişler ve kooperatif kontrolörlerince yapılacak genel işlem ve hesapların teftişi ile gerektiği durumlarda inceleme ve soruşturma yapılması konularında kooperatif yönetici ve memurlarına bilgi vermeye çalışacağız.

Kooperatiflerde ve üst kuruluşlarında genel işlem ve hesapların teftişi şu başlıklar altında yürütülür :

1) Sayımlar, tesbit ve denkleştirme işlemleri :

Bu aşamada kooperatifin kasası (para, emanet para, kıymetli evrak, damga pulu vb.) banka mevcutları, hisse senedi ve tahvilleri demirbaşları, varsa gayrimenkulleri sayılır ve tesbit edilir. Bunların değer olarak

defter kayıtları ile mutabakatları araştırılır. Deposundaki ve mağazasındaki mallar sondaj usulü ile veya tamamen sayılır giriş ve çıkışları kontrol edilir.

2) Organların Faaliyetleri :

Kooperatif organlarının (Genel kurul, yönetim kurulu, denetim kurulu) kanun tüzük ve yönetmelikler ile anasözleşmeler çerçevesinde faaliyetleri denetlenir. Usulsüzlükler olup olmadığı araştırılır. Cezai sorumluluk gerektiren hususlar tesbit edilirse ilgili C. Savcılıkları haberdar edilir.

3) Ortaklık İşlemlerinin Kontrolü :

Kooperatifin ortaklarla münasebetleri, ortak alışverişleri borçlanma ve ödeme durumları, sermaye iştirakleri, risturn ödemeleri ortak dosyaları, ortaklar defteri gözden geçirilir, gerekli tesbitler yapılır.

4) Kooperatifçilik İşlemlerinin İncelenmesi :

Kooperatifin kuruluş amaçlarına uygun faaliyet gösterip göstermediği, amaçlarını gerçekleştirip gerçekleştirmediği, faaliyeti sırasında karşılaştığı sorunlar, mevcut işleyişin daha da iyiye götürülmesi için alınması gereken tedbirler bu aşamada incelenir ve değerlendirilir.

5) Muhasebe Denetimi :

Kanunen tutulması zorunlu defterlerin tutulup tutulmadığı, süresi içinde işlenip işlenmediği, belgeler ile defter kayıtları arasında mutabakat olup olmadığı, kooperatifin amaçlarına aykırı harcamalar bulunup bulunmadığı, tahsil ve tediyelerin zamanında ve usulüne uygun bir şekilde yapılıp yapılmadığı, kooperatifle ilgisi olmayan borçlanmalar yapılıp yapılmadığı, kullanılan ve alınan makbuz, fiş, belge, fatura vb. belgelerin kanunda öngörülen şekilleri ihtiva edip etmediği, bunlar

üzerinde usulsüz düzeltmeler tahrifatlar bulunup bulunmadığı gibi konular bütün ayrıntıları ile gözden geçirilir ve gerekli tesbitler yapılır. Suç teşkil edilen durumlara rastlanıldığında ilgili C. Savcılıkları haberdar edilir. Kanun ve Anasözleşme gereği ayrılan fonların ayrılıp ayrılmadığı yerli, yerinde kullanılıp kullanılmadığı, personel çalıştırıyor ise iş mevzuatı ile vergi mevzuatına uyulup uyulmadığı gözden geçirilir ve gerektiğinde ilgili daireler haberdar edilir.

İnceleme ve soruşturmalar ise sadece konusu ile sınırlı olup, gerekli defter ve belgelerin incelenmesi, delillerin toplanması ifadeler alınması yoluyla gerçekleştirilir.

Gerek teftiş ve gerekse inceleme sonuçlarına göre Bakanlıkça verilen talimatlar yerine getirilmek zorundadır. Aksi hal cezai sorumluluk gerektirmekte olup, daha önce teftiş görmüş kooperatiflere bu teftişlerle ilgili olarak verilmiş talimatların yerine getirilip getirilmediği de teftiş çalışmaları sırasında kontrol edilir.

Hemen ve son söz olarak söylemek gerekir ki, karşılıklı dayanışma ve yardım ilkesine dayalı olarak sınırlı sermaye ve imkânlarla faaliyet göteren kooperatiflerin asıl denetimi, kendi öz denetimidir. Kendi öz denetiminden yoksun bir kooperatif teftiştten çok soruşturma geçirir ve yöneticiler için hiç de iyi olmayan sonuçlar doğurur.

**Kooperatif organları, görev
(yetki) ve sorumlulukları**

KOOPERATİF ORGANLARI, GÖREV (YETKİ) VE SORUMLULUKLARI

YÖNETİM KURULU - MÜDÜR İLİŞKİLERİ

Kooperatif organları bilindiği gibi Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetçiler olmak üzere üç tanedir. Kooperatif örgütün başarı veya başarısızlığı bu organların uyumlu ve bilinçli çalışmalarına bağlıdır. Bu organlar, kooperatifin gereksinmelerine göre dışardan destek sağlamak olanağına her zaman sahiptirler. Ancak alınacak bu desteğin niteliği ve yerinde değerlendirilebilmesi sonuçta adı geçen organların işlerliğine bağlı kalmaktadır. Bu nedenle kooperatif organlarının görev ve sorumluluklarını tartışmalara temel oluşturmak amacıyla kısaca sıralamakta yarar görülmüştür.

1. Genel Kurul

1.1. Genel Kurulun Yetki ve Görevleri.

Genel Kurul bütün kooperatif ortaklarını temsil eden en yetkili organdır. 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 42. maddesinde, Genel Kurulun devir ve terk edemeyeceği yetkileri şöylece sıralanmıştır :

- a) Anasözleşmeyi değiştirmek.
- b) Yönetim Kurulu ve Denetçiler Kurulu üyeleriyle gerektiğinde Tasfiye Kurulunu seçmek,
- c) İşletme hesabıyla bilanço ve gerektiğinde gelir gider farkının bölüşülmesi hakkında karar almak,
- d) Yönetim ve Denetçiler Kurullarını ibra etmek,
- e) Kanun veya anasözleşme ile Genel Kurula tanınmış olan konular hakkında karar vermek.

Genel Kurula yasalarla tanınan yetkilerin son fıkrasında, Genel Kurula anasözleşmeler ile Kanunda belirtilmeyen yetkilerin de tanınabileceği öngörülmüştür. Nitekim Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğünün hazırladığı «Tüketim Kooperatifi Anasözleşmesi»nin 25. maddesinde, Kooperatif Genel Kuruluna Kanunda öngörülenlerin dışında aşağıdaki yetkilerin de tanındığını görmekteyiz :

- a) Yönetim ve Denetim Kurulu üyelerini azletmek,
- b) İş raporunu onaylamak,
- c) Yönetim ve Denetim Kurulu üyelerine verilecek ücret, hakkı huzur ikramiyelerinin miktarı ile memur kadrolarını tesbit etmek,
- d) Ortaklıktan çıkarılma itirazları hakkında karar vermek,
- e) Taşınmaz ve taşınır mallar edinmek veya yaptırmak gerektiğinde satmak işletmeleri devralmak kooperatifin yatırımları için tesislerin yapılmasına karar vermek,
- f) Kooperatifin, kooperatif birliği kurulması için teşebbüse geçmesine veya kurulmuş olan birliğe girmesine, amaçlariyle ilgili diğer bir kooperatifle birleşmesine karar vermek,
- g) Süresi biten kooperatifin süresini uzatma hakkında karar vermek,
- 1) Bilanço açıklarının ek ödemeler şeklinde ortaklardan alınıp alınmayacağına karar vermek,
- j) Kooperatifin feshi hakkında karar vermek.

2. Yönetim Kurulu

2.1. Yönetim Kurulunun Görevleri

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 55. maddesinde Yönetim Kurulunun yetkisi, «Yönetim Kurulu, kanun ve anasözleşme hükümleri içinde kooperatifin faaliyetini yöneten ve onu temsil eden icra organıdır» şeklinde tanımlanmaktadır.

Kanunun yukardaki şekilde tanımladığı Yönetim Kurulunun yetkileri ve görevleri daha önce adı geçen tip anasözleşmenin 39. maddesinde aşağıdaki şekilde sıralanarak açıklığa kavuşturulmuştur :

a) Kooperatif işlerini ortakların yararına uygun bir biçimde yürütmek,

b) Yasal ve kurallara uygun olarak defter, hesap ve kayıtları tutmak,

c) Kooperatifin taşınır ve taşınmaz mallarını gereği gibi kullanmak, işletmek ve korumak,

d) Alım ve satım merkezleri açılmasını Genel Kurula önermek,

e) Kooperatifte bulunmayan malların alınması için avans vermek,

f) Genel Kurulu toplantıya çağırarak,

g) Genel Kurulun verdiği yetki doğrultusunda gerekli önlemleri almak ve ücretli personeli atamak,

ğ) Gerektiğinde ve uygun gördüğünde genel kurul tarafından verilen kararlar hakkında iptal davası açmak,

ı) Genel Kurul toplanması için gerekli hazırlıkları, çalışmalarını yapmak, bunları denetçilerin ve ortakların incelemesine sunmak. Genel Kurulun toplanması için gerekli yasal işlemleri yapmak,

- i) Aylık masrafları incelemek, kasa ve masrafları kontrol etmek,
- j) Ek ödeme yükümlölükleri konusunda genel kurula öneride bulunmak,
- k) Kooperatifin mali durumunun bozulması ve aczi durumlarında Genel Kurulu toplantıya çağırarak,
- l) Ortakların taahhüt ettikleri kısımları toplamak, taahhütlerini yerine getirmeyenler hakkında karar vermek,
- m) Denetçilerin seçim ve azillerine ilişkin yasal işlemleri yürütmek,
- n) Gerektiğinde tavsiye işlerini yürütmek, kooperatifi gerekli yerlerde ve üçüncü şahıslara karşı temsil etmek,
- o) Daha önceki Yönetim Kurullarının usulsüz işlemlerinden Denetim Kurulunu haberdar etmek,
- p) Denetim Kurulunun çalışması için her türlü belgeyi ve gerekli ortamı sağlamak.

2.2. Yönetim Kurulunun Sorumlulukları.

Bu konuda 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 62. maddesinde ilkeler vardır. Bu ilkeler aşağıdaki şekilde özetlenebilir :

- a) Yönetim Kurulu üyeleri kendi kusurlarından ileri gelen zararlardan sorumludurlar.
- b) Bu kusurlardan dolayı «Devlet Memurları» gibi ceza görürler.

3. Denetçiler

3.1. Denetçilerin Görevleri

Denetçilerin görevlerini 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 65. ve 66. maddelerinde bulmaktayız. Bu görevleri şu şekilde sıralayabiliriz :

a) Genel Kurul namına kooperatifin bütün işlem ve hesaplarını tetkik etmek,

b) İşletme hesabıyla bilançonun defterlerle uygunluk halinde bulunup bulunmadığını, defterlerin düzenli bir surette tutulup tutulmadığını ve işletmenin neticeleriyle mameleki hakkında uyulması gerekli olan hükümlere göre işlem yapılıp yapılmadığını incelemek,

c) Ortakların şahsen sorumlu veya ek ödeme ile yükümlü olan kooperatiflerde ortaklar listesinin usulüne uygun olarak tutulup tutulmadığını incelemek.

Denetçilerin görevlerine tip anasözleşmenin 56. maddesinde açıklık getirilmiştir. Bu maddede sıralanan önemli ve ayrıcalık gösteren bazı ilkeleri şöylece özetleyebiliriz :

a) Kooperatifte gördükleri noksan ve hataların giderilmesi için gerekli önlemleri almak ve ilgili makam ve organlara haber vermek,

b) Görevini yerine getirebilmek için hiç olmazsa iki ayda bir defa kooperatifin defterini incelemek,

c) Üç ayda bir ara denetimi yapmak ve ansızın kooperatif veznesini denetlemek, sonuç olumsuz çıktığında düzenlenecek raporun bir kopyasını Yönetim Kuruluna vermek,

d) Tasfiye çalışmalarının gidişini gözetlemek,

e) Uygun gördükleri konuların Genel Kurul gündemine alınmasını sağlamak ve gerektiğinde Genel Kurulu olağanüstü toplantıya çağırarak,

f) Genel Kurul toplantılarında hazır bulunmak,

g) Genel Kurulda Yönetim Kurulu hakkında dava açılmasını isteyenler azınlıkta kaldığında, Yönetim Kurulu hakkında dava açmak,

h) Ortakların Genel Kurula katılma özelliklerine sahip olup olmadıklarını incelemek.

3.2. Denetçilerin Sorumlulukları

Denetçilerin sorumluluklarını yasa ve anasözleşmeye göre aşağıdaki gibi sıralamak olasıdır :

a) Denetçiler, her yıl yazılı bir raporla beraber önerilerini Genel Kurula sunmak zorundadırlar.

b) Denetçiler, görevlerini hiç veya gereği gibi yapmamalarından doğan zararlardan dolayı —kusursuz olduklarını kanıtlamadıkça— birlikte sorumludurlar.

TÜKETİM KOOPERATİFLERİNDE YÖNETİM KURULU İLE MÜDÜR İLİŞKİLERİ

1. Giriş

Kooperatifler bir anlamda ekonomik hizmet üretmek zorunda olan kuruluşlardır. Bu nedenle içinde bulundukları ekonomik düzenin koşullarına uymak yani yaşayabilmek için ürettikleri hizmetin bulundukları toplumda üretilen ve beklenen hizmetin düzey ve çapında olması gereklidir.

Konumuz tüketim kooperatifleridir. İçinde yaşadığımız toplumda pazar ekonomisinin kuralları geçerlidir. Tüketim kooperatiflerinin ürettikleri hizmeti özel kesim de —kişi veya sermaye şirketleri— üretmektedir. Dolayısıyla bu konuda özel kesimle tüketim kooperatiflerinin açık rekabeti söz konusudur. Bu açık rekabet ortamında en az özel kesim kadar hizmet üretemiyen tüketim kooperatiflerinin er ya da geç, ortadan kalkması, hizmet üretemez duruma gelmesi kaçınılmazdır.

Hizmet üretme denildiğinde, özel veya tüketim kooperatifi şeklindeki örgütlenmenin her ikisinde de ölçek ve yönetim sorunu hemen ön plâna çıkmaktadır. Aslın-

da bu iki kavram ayrılamıyacak şekilde birbirine bağımlıdır. Ekonomik gelişmişliğe bağımlı olarak daha büyük ekonomik güce sahip örgütlerin ortaya çıkması ne kadar zorunlu ise, büyümeye koşut olarak yönetimin bilgili ve yetişmiş bir kadro tarafından yürütülmesi de o derecede zorunlu olmaktadır.

Başka bir deyimle tüketim kooperatiflerinde büyüme yetişmiş bir kadronun hizmetini zorunlu kılmaktadır. Bu kadro ise genel anlamıyla yönetim kurulu üyelerinin dışında, profesyonel kişilerden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu ile profesyonel kişiler arasındaki ilk kademeyi kısaca «müdür» diye adlandırdığımız görevli oluşturmaktadır. Bu nedenle yönetim kurulu ile müdür arasındaki ilişkilerin düzenli ve verimli işlenmesi, tüketim kooperatiflerinin büyüyerek gelişmesinde kilometre taşlarından birisini oluşturmaktadır. İşte bunun içindir ki bu yazımızı anılan konunun incelenmesine ayırmış bulunmaktayız.

Bu konuyu, genel olarak karar alma yetkisinin dağılımı, yönetim kurulu görevlerinin genel çerçevesini kısaca inceliyerek açıklamaya çalışacağız.

2. Karar Alma Yetkisinin Dağılımı

Bir örgütün başarısı için yalnızca bu örgütü meydana getiren birimler ve bu birimlerde çalışan kişiler arasında görev dağılımı yapılması yeterli değildir. Bundan daha önemlisi örgütün amaçlarının gerçekleştirilmesi yani başarılı olmak için, gerekli kararların hangi aşamada alınacağını da belirlenmesi gerekmektedir.

Oldukça büyük örgütlerde yapılan incelemelerde değişik karar kademelerinin olduğu görülmektedir. Genellikle örgüt ne kadar büyük ise karar kademeleri de o kadar fazla olmaktadır. Ancak karar kademelerini genel-

likle aşağıdaki gibi dört aşamada alındığı örgütlerin yaygın olduğı söylenebilir. Bu kademeler şunlardır :

- a) Zirve Kademesi,
- b) Orta Kademe,
- c) İlk Kademe,
- d) Uygulama Kademesi.

Ancak sorunumuz bu kadmelerin belirlenmesi değıldir. Asıl sorun değışik kararların hangi kadmelerde alınacağı, kooperatif yönetimi ile, pofesyonel kadro elemanlarının hangi kademelerde bulunacağını saptanmasıdır. Bu aşamada karar alma yöntemlerinden de kısaca bahsetmekte yarar vardır. Bu yöntemleri de aşağıdaki gibi üç ayrı şekilde sınıflandırabiliriz :

- a) Yapacağını bildir, bekle, gelecek karara göre uygulamaya geç (merkezden yönetim),
- b) Uygula, sonuçtan üst kademeyi haberdar et,
- c) İşin gereğine göre uygulamaya geç (yerinden yönetim).

Yukarıda kısaca özetlediğimiz karar alma yöntemlerinin hangilerinin kooperatif örgüt için daha uygun olduğunu belirtmeden önce, bu yöntemlerden birisinin seçilerek uygulamaya konulmasında aşağıdaki dört ilkenin çok iyi irdelenmesi gerektiğini önemle vurgulamak istiyorum. Bu ilkeler şunlardır :

- a) Karar almadaki hız,
- b) Kararın maliyetinin düşürölmesi,
- c) Alınan kararın değeri,
- d) Karar almadaki yetki dağılımının çalışanlar üzerindeki psikolojik etkileri.

Bu ilkelerden kısaca ne amaçladığımızı ortaya koymakta yarar vardır.

a) Karar almadaki hız

Modern yönetimde kararların hızla alınarak uygulamaya geçirilmesi esastır. Bu nedenle karar yetkisi olay hakkında en fazla bilgiye sahip kademeye verilmelidir. Daha başka bir deyimle, bir örgütte bir olay hangi kademenin etrafında odaklaşıyorsa, karar alma yetkisi de o kademeye verilmelidir. Aksi takdirde olay konusunda en fazla bilgiye sahip kişi ve kademenin bunu daha üst kademeye aktarması ve o kademenin onayını alması gerekecektir. Bu kademenin olayın odaklaştığı noktaya olan uzaklığın göre de, karar almada zaman kaybı olacak, karar almanın hızı düşecektir.

b) Kararın maliyetinin düşürülmesi

Bir karar alınırken, bu kararın alınmasında yapılan personel, malzeme ve diğer giderlerin, kararın yararı ile karşılaştırılması gerekmektedir. En kötü varsayımla kararı oluşturmak için yapılan masrafla, o kararın örgüte sağladığı yarar birbirine eşit olmalıdır. Bu noktada örgüt hiç olmazsa bir kayba uğramamıştır. Örgüt için arzu edileni ise, kararın maliyetinin yararından daha az olmasıdır.

c) Alınan kararın değeri

Bir kararın hızlı ve düşük maliyette alınması en iyi karar olması için yeterli değildir. Bilindiği gibi iyi karar, kararın uygulamadaki sonuçlarının izlenen amaçlara en uygun olmasını gerektirir. Bu nedenle tek başına yetki dağılımının biçimsel özelliği, alınacak kararın niteliğini garanti edemez.

Alınacak kararın amaca uygun olması, kararı alacak kademedeki kişinin bir taraftan yeteri kadar yetişmiş ve örgütteki olaylar konusunda yeterince bilgilendi-

rilmiş olmasına, diğer taraftan alınan kararın örgütün genel politikasına uygun olmasına bağlıdır. Bu ise genel politikanın açıklıkla saptanmasına ve yetki verilen kişilerin doğru seçilmesine bağlıdır.

d) Karar almadaki yetki dağılımının çalışanlar üzerindeki psikolojik etkileri

Özellikle bu konu merkezden yönetim biçiminin uygulanması halinde önem kazanır. Merkezden yönetim biçiminin uygulandığı durumlarda çalışanların bu yönetime karşı bir takım davranış biçimlerinin ortaya çıktığı gözlenmiştir.

Bu davranış biçimlerinden en önemlisi çalışanların pasif bir tutum içersine girmeleridir. En ufak bir girişim kabiliyetini kaybeder. Sonuçta ise çalışan kişiler gidecek «en azı» yapmakla yetineceklerdir. Yani yukarıdan gelen emirleri inanmadan uygulama yoluna gideceklerdir. Diğer bir davranış biçimi de bir takım yetkiler alabilmek için çalışanların, yukarı kademeye bilgi vermeleri ve hileli davranışlara başvurmalarıdır. Sonuçta çalışanların bu tutumu, örgütün hizmet üretmedeki canlılığını, üretilen hizmetin nitelik ve niteliğinin olumsuz etkilenmesine neden olacaktır.

Bu açıklamalarımızdan sonra, karar alma yetkisinin değişik kademeler arasında bölünmesinin oldukça zor olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda tek bir çözüm önermek hemen hemen olanaksızdır. Ancak kooperatif örgütlenmede de merkezden yönetim biçiminin tek başına uygulanmasının, kooperatif düşüncenin ve uygulamanın gelişmesini engelliyebileceğini söyleyebiliriz. Bu nedenle kooperatif örgüt yönetim kurulları, kooperatiflerinin gelişmişlik durumuna göre merkezden yönetimle, yerinden yönetim yöntemleri arasında bir ara çözüm bul-

mak, geliştirmek ve uygulamak zorundadırlar. Bu uygulamaya ışık tutabilmek için bundan sonraki açıklamalarımızda yönetim kurulunun yönetim görevlerinin incelenmesine yer verilmiştir.

3. Yönetim Kurulu Görevlerinin Genel erevesi

Yönetim, kısaca amaca ulaşmak için bir örgütün kaynaklarını yönlendirme ve organize etme bilim ve sanatı olarak tanımlanabilir.

Kooperatif örgütte bu işlemi uygulamaya koymak için genel kurul yönetim kurulu üyelerini seçer. Yönetim Kurulu yeleri kendi aralarında görev bölümü yapararak, «bilim ve sanat» olarak tanımladığımız yönetim işini sürdürmek için ilk adımı atarlar. Ülkemizde çoğu kez de bu «yönetim bilim ve sanatı» küçümsenerek, amatör ruhlu ve zamanlarının çok az bir dilimini vermek zorunda olan yönetim kurulu üyelerince, yönetim bilim ve sanatı uygulanmaya konulur. Sonucun lkemiz genelinde pek olumlu olduğu da söylenemez. Bu nedenle biz yönetim işinin daha çok profesyonel kişilere verilmesini amalıyarak, yönetim kurulu ile bu profesyonel kişi (mdr) arasında yetki dağılımı yapılmasını önermekteyiz. Aıklamalarımıza bu tanımlamanın ıřėı altında yönetim kurulunun yetkilerinin tanımlamasıyla başlayacağız.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre tüm yürütme yetkisi yönetim kuruluna verildiğinden, yönetim kurulu aşağıdaki yetkileri elinde tutarak, yürütmeye ilişkin diğer yetkileri mdr ve altındaki kademelere devretmelidir. Yönetim kurulunun elinde bulunduracağı yetkiler aşağıda sıralanmıştır :

- a) Kooperatifin hedeflerinin ve uzun dönemli gelişme planlarının belirlenmesi,

- b) Ne gibi uğraşların ele alınacağıının saptanması,
- c) Ortak ödentilerinin artışının sağlanması için uygulanacak yöntemin ortaya konulması,
- d) Borç para alınacaksa bunun miktar ve kaynaklarının belirlenmesi,
- e) Müdürün başarısını sağlamak için önerilerde bulunulması ve çalışmalarının değerlendirilmesi,
- f) Yıllık gelir ve birikimlerin miktar ve kaynaklarının belirlenmesi,
- g) Genel Kurul toplantısına sunulacak bilgilerin saptanması.

Bazı kooperatiflerde duruma göre yönetim kurulunun elinde bulundurmamak istediği bazı yetkiler daha olabilir. Örneğin personel alım ilkeleri, kredili satış yöntemi, müdürün tek başına veya diğer bir görevli ile birlikte yönetim kuruluna bilgi vermeden harcayabileceği paranın sınırlandırılması gibi...

Ancak burada belirtilmesi gereken husus şudur: Yönetim Kurulu genellikle kooperatifin ana politikasını saptamalı, uygulamayı «müdür» diye adlandıracağımız görevliye devretmelidir. Müdür ile yönetim kurulunun arasında dengeli bir çizgi çekildikten sonra, yönetim kurulunun belirli yöntemlerle müdürün şahsında çalışmalarını izlemelidir. Ayrıca yönetim kurulunun ilk ve tek muhatabının «müdür» olduğu unutulmamalıdır. Yani yönetim kurulu müdürün aşağısındaki personelle doğrudan emir-kumanda niteliğinde ilişki kurmamalıdır.

Gerek müdürün, gerekse alınacak diğer personelin yönetim kurulu üyelerinin yakını ya da akrabası olması hususunda özen gösterilmesinin de, bu konuda uygulanan ilkelerden bir diğeri olarak belirtilebilir.

**Tüketim Kooperatiflerinde
gönüllü gruplar oluşturulması
ve bu grupların görevleri**

TÜKETİM KOOPERATİFLERİNDE GÖNÜLLÜ GRUPLAR OLUŞTURULMASI VE BU GRUPLARIN GÖREVLERİ

1. Giriş

Bir tüketim kooperatifini kurmak, yaşatmaktan çok daha kolaydır. Ülkemizde kurulan kooperatiflerin birçoğu kurulduktan bir süre sonra ya kapanmakta, ya iş hacmini küçültmekte, ya da canlılığını yitirmektedir. Bu duruma düşmüş herhangi bir kooperatifin başta ortaklarına, giderek topluma verecekleri yarar ya yoktur, ya da son derecede sınırlıdır.

Kapanan ya da gerileyen kooperatiflerin bu duruma düşmelerinin genel bir takım nedenleri vardır. Bu nedenlerin başında birçok kooperatifin ortakları ile yeteri kadar haberleşmemesi gelmektedir. Birçok kooperatifin, kooperatif uğraşlarından ortaklarını ve aday ortakları haberdar etmek bakımından hiçbir gayret içersinde olmadıkları görülmektedir. Hatta böylesi bir konu Yönetim Kurulu üyelerinin akıllarının köşesinden bile geçmemektedir. Halbuki kooperatiflerin her türlü aracı kullanarak ilgili olduğu kitleye ulaşması gerekir. Bu araçların bazıları gazete, toplantı, uzman kişilerin katıldığı panel, pankart, sergi, yayın organları, radyo ve hatta kulaktan kulağa haber ulaştırma şeklinde sıralanabilir.

Bunlardan en iyi ve de etkilisi mutlaka kulaktan kulağa ulaşan haberleşme yöntemidir. Ortaklar arkadaşlarına kooperatifin alış veriş etmek için nasıl güzel, gıda maddelerinin taze olduğu, satıcıların ve yöneticilerin ortaklara son derece iyi muamele ettiklerini, fiyatların

ucuz olduğunu ve hatta yıl sonunda alış veriş tutarı oranında net kârdan pay aldıklarını söyleyebilirler. Hatta kooperatifin çalışmasını göstermek için zaman zaman arkadaşlarını alıp kooperatife getirebilirler. Birçok kooperatif başarısını böylesi kulaktan kulağa ulaşan propandaya borçludur. Bunun böyle olması doğaldır, çünkü kooperatif örgüt hakkında konuşulması gereken bir hizmet paketi üretmektedir.

Kooperatiflerin başarısızlıklarının bir diğeri nedeni de, kooperatifin canlılığını kaybetmesidir. Bu durum kooperatifin genellikle kapanmasına neden olur. Çünkü bu durum bir örgütün aynı düzeyde uzun müddet kalamamasının doğal bir sonucudur. Bu nedenle kurulan kooperatif örgüt için iki seçenek vardır, ya gelişecek ya da gerileyecektir. Bir defa kooperatif canlılığını kaybettiğinde, o örgütü bir defa daha aynı düzeye getirmek oldukça zordur. Bu nedenle bir kooperatifi, giderek gelişen bir çizgide tutmak esas amaçtır. Bu canlılık bildirildiği gibi artan ortak sayısından gelecektir. Yeni ortaklar sermaye, önderlik, yeni fikirler ve kooperatife sahip çıkma gibi bazı unsurları da beraberlerinde getireceklerdir.

Bu arada kooperatifin başarısı için yönetim kurulu üyelerinin ve müdürün yönetimlerinin, kooperatifin yeterli sermayeye sahip olup olmasının da etkisi vardır.

Ancak üzerinde durmak istediğimiz konu kooperatifin başarısı için kullanabileceğimiz gönüllü gruplar ve bunların görevleri olduğundan, diğeri konular üzerinde durmak istemiyoruz. Gönüllü guruplar, halkla ilişkiler konusunda kullanılan araçlardandır. O nedenle önce halkla ilişkiler konusunu kısaca incelemekte yarar vardır.

2. Halkla İlişkiler

Kooperatif uğraşın kendisi başlı başına bir toplumsal girişimdir. Ortaklarıyla ve çevresiyle değişik ilişkiler içersindedir. Bu ilişkilerin kooperatifin başarısı için planlı ve amaca yönelik olarak düzenlenmesi gerekir. Aksi takdirde beklenilenden daha ters sonuçlar doğabilir. İşte bir kuruluşun ya da özel kişilerin karşılıklı iş yapma ve habereşme durumunda olduğu guruplar ile ilişki kurması, var olan ilişkilerin geliştirilmesi için yapılan girişim ve çalışmaların tümü, halka ilişkiler olarak adlandırılabilir. Daha kısa bir deyimle halkla ilişkiler, «özel ve tüzel kişilerin, ilişki içersinde oldukları kitle veya kitleler arasında iletişim sağlama bilim ve sanatıdır» denilebilir.

Görüldüğü gibi halkla ilişkiler çalışmasında iki uç bulunmaktadır. Bu uçlardan birisi anılan özel ve tüzel kişidir. Kendi konumuzla ilişkili olarak adlandırmak istersek, kooperatiftir. Diğer uçta ise ilişki kurulmak istenen kitle vardır. Bu kitle en dar anlamıyla ortak ve aday ortaktır. Ancak kooperatif örgütün başarısı ve kooperatif düşüncenin gelişmesi yalnız ortak veya aday ortaklarla bilimsel haberleşme kurmakla sınırlı olarak düşünülemez. Bu nedenle iletişim kurulacak kitle geniş anlamıyla halkoyudur, ilgili bakanlıktır, parlamentodur, sokaktaki adamdır. Çünkü halkoyunca kabul görmeyen, inanılmayan konuları gerçekleştirmek kolay değildir. Bu nedenle önce bu fikrin yakın çevreden başlayarak halk oyuna kabul ettirilmesi, inandırılması ve desteğinin sağlanması gerekmektedir. İki taraflı olan bu uğraşta halkın —dar anlamda ortakların— görüş ve isteklerinin izlenmesi ve kooperatif çalışmasının buna göre düzenlenmesi gerekmektedir.

Günümüzde halkla ilişkiler çalışmalarını çeşitli araçlardan yararlanarak sonuçlandırılmak zorundadır. Bu araçları aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz :

- a) Yayın araçları
(Gazete, dergi, el kitabı, bülten, mektup, afiş, pankart, el ilânı vb.)
- b) Yayım araçları
- c) Sergiler
(Sürekli veya süreli sergi, pano, panayır, Fuar vb.),
- ö) Sosyal uğraşlar
(Sosyal içerikli toplantı, tören, festival vb.),
- e) Yarışmalar
(Değişik konu ve kitleye yönelik yarışmalar),
- f) Toplantılar
(Toplantı, konferans, tartışmalı toplantı, açık oturum, seminer, kurs vb.),
- g) Geziler
(Kuruluşun —kooperatifin— ilgilileri için yapılacak geziler ya da kuruluşun dışındaki kişilere tanıtılması için düzenlenen geziler).

Görüldüğü gibi halkla ilişkilerin kullandığı araçlar oldukça geniş kapsamlıdır. Kitle haberleşmesi için kullanılacak bütün araçlar halkla ilişkiler için de kullanılacak araçlardır. Bunların bazılarının (örneğin gazete, dergi, radyo, televizyon, film v.b.) kullanılması profesyonel kadroların işidir. Ancak bir çokları da (el ilânı, sergi, pano, sosyal uğraşlar, yarışmalar, toplantı ve geziler) kooperatif ortaklarınca ele alınabilecek, yönlendirilebilecek uğraşlardır. İşte asıl gönüllü grupların yapacakları bu uğraşlar üzerinde durmak istiyoruz. Böylece kooperatifin başarısına gönüllü grupların katkılarını biraz daha iyi açıklamış olacağız.

3. Gönüllü Gruplar ve Görevleri

Tüm kooperatifler için hangi gönüllü guruplar kurulabileceği konusunda tek bir reçete verilmesi olanağı yoktur. Ancak bir taraftan halkla ilişkiler yönteminden yararlanabilmek, diğer taraftan da ortak ve aday ortakların kalplerini elimizde tutabilmek için değişik gönüllü kuruluşlar oluşturulması gereği ortadadır. Çalışma yapılacak konular ayrı ayrı ele alınabileceği gibi, elde mevcut gönüllü çalışabilecek kişilerin nitelik veya niceliğine göre konuların bir veya birkaçı aynı grupta birleştirilebilir. Gönülü kuruluşlar aşağıdaki konularda oluşturulabilir :

- a) Yayın,
- b) Sergi,
- c) Yarışma,
- d) Toplantı,
- e) Gezi,
- f) Satınalma,
- g) Eğitim,
- h) Ortak ilişkileri,
- ı) Sosyal İlişkiler.

Yukarıda sıraladığımız gönüllü gurupların görevlerini bir kaç bir arada ve kısaca inceliyerek açıklamakta yarar vardır.

a) Yayın

Kooperatif düşünce ile ,kooperatif çalışmalarının ortaklara ve olanaklar ölçüsünde kamuoyuna duyurulmasında sayısız yararlar vardır. Kooperatifin çapına göre bu yayının cinsi ve hacmi değişik olabilir. Ancak ortaklara kooperatif yönetimi arasındaki iletişimin sürekli olarak sağlanmasında yayının her türlüünün önemi

fazladır. Bu yayınlarla koopertifin uğraşları ortaklara duyurulabildiği gibi, ortakların istek ve düşüncelerine de bu yayınlarda yer vererek iki taraflı iletişim kurulabilir.

b) Sergi ve Yarışma

Doğal olarak sergi ve yarışma ortaklar arasında kooperatif düşüncesinin daha iyi anlaşılması ve kooperatif düşüncenin daha yaygınlaşması için kullanılmalıdır. Ancak sosyal ilişkilerin bir uzantısı olarak, tamamen başka konularda —resim, elişleri v.b.— yapılacak sergi ve yarışmalara kooperatifin olanak sağlaması bile, beklenen amaca doaylı olarak hizmet edecektir.

c) Toplantı

Koopertif düşüncenin ortaklar tarafından benimsenmesini sağlamak amacıyla düzenlenen toplantıları kastetmekteyiz. Bu toplantıların iştirakçilerin yaş ve eğitim durumu gözönünde bulundurularak yapılmasının sayısız yararları vardır.

d) Gezi

Bu geziler daha önce de belirtildiği gibi kuruluş ilgililerinin benzer konuda uğraş veren örgütleri gezerek bilgilendirilmeleri amacıyla yapılabildiği gibi, kooperatif ortaklarının ya da aday ortakların kooperatifin çalışmalarını yerinde izleyerek kooperatifi tanımalarını sağlamak amacıyla da yapılabilir.

Ayrıca geziler, ortaklar arasındaki tanışma ve kaynaşmayı sağlamak amacıyla, piknik ve benzeri geziler şeklinde de düzenlenebilirler. Geziler bu sonuncu şekilde de düşünülebilir.

e) Satınalma

Tüketim kooperatiflerinin başarısı, elindeki sermayeyi yıl içersinde olduğunca fazla döndürebilmesine bağlıdır. Başka bir deyimle ortakların istedikleri mal zinsleri gelecek, mal satılmadığından dolayı stokta kalacaktır. İşte gönüllü guruplar ortakların bu konudaki isteklerini saptayarak, kooperatif yönetiminin istenilen cins ve miktardaki malın alınmasını sağlamakta yarar sağlarlar. Talep ile arz arasındaki dengeyi kurarlar. Sonuçta hem kooperatif yönetimi ve hem de ortaklar yarar sağlamış olurlar.

f) Eğitim ve Ortak İlişkileri

Gönüllü guruplar, ortaklara —kadın, erkek ve çocuk— ve değişik düzeylerde eğitim programları düzenlemekle kooperatif yönetimine yardımcı olabilirler. Eğitimin uzun dönemli bir yatırım olduğu unutulmamalıdır.

Ortak ilişkilerinin kooperatif örgütle ilişkilerinin düzenli ve olumu bir çizgide bulunması kaçınılmazdır. Eğer kooperatif yöneticiler ortakların kooperatifte üretilen hizmet konusundaki düşüncelerini bilmiyorsa ve davranışlarını ortak istekleri doğrultusunda düzenliyemiyorsa, kısa sürede kooperatif durgun bir döneme ve giderek gerilemeye doğru yönlenecektir. Kısaca, uzun dönemde kooperatif kapanmağa, hizmet üretemez duruma düşmeğe mahkûm olacaktır. Bu konuda yoğunlaşan gönüllü hizmet gurupları, aksine kooperatifin giderek gelişmesi ve ortak desteğinin artmasını sağlayacaktır.

g) Sosyal İlişkiler

İnsan sosyal yönü ağır basan bir yaratıktır. Halbuki endüstri ötesi toplumlarda insan, giderek sosyal yal-

fazladır. Bu yayınlarla kooptifin uğraşları ortaklara duyurulabildiği gibi, ortakların istek ve düşüncelerine de bu yayınlarda yer vererek iki taraflı iletişim kurulabilir.

b) Sergi ve Yarışma

Doğal olarak sergi ve yarışma ortaklar arasında kooperatif düşüncesinin daha iyi anlaşılması ve kooperatif düşüncenin daha yaygınlaşması için kullanılmalıdır. Ancak sosyal ilişkilerin bir uzantısı olarak, tamamen başka konularda —resim, elişleri v.b.— yapılacak sergi ve yarışmalara kooperatifin olanak sağlaması bile, beklenen amaca doaylı olarak hizmet edecektir.

c) Toplantı

Kooperatif düşüncenin ortaklar tarafından benim-senmesini sağlamak amacıyla düzenlenen toplantıları kastetmekteyiz. Bu toplantıların iştirakçilerin yaş ve eğitim durumu gözönünde bulundurularak yapılmasının sayısız yararları vardır.

d) Gezi

Bu geziler daha önce de belirtildiği gibi kuruluş il-gililerinin benzer konuda uğraş veren örgütleri gezerek bilgilendirilmeleri amacıyla yapılabildiği gibi, kooperatif ortaklarının ya da aday ortakların kooperatifin çalış-malarını yerinde izleyerek kooperatifi tanımalarını sağ-lamak amacıyla da yapılabilir.

Ayrıca geziler, ortaklar arasındaki tanışma ve kay-naşmayı sağlamak amacıyla, piknik ve benzeri geziler şeklinde de düzenlenebilirler. Geziler bu sonuncu şekil-de de düşünülebilir.

e) Satınalma

Tüketim kooperatiflerinin başarısı, elindeki sermayeyi yıl içersinde olduğunca fazla döndürebilmesine bağlıdır. Başka bir deyimle ortakların istedikleri mal zinsleri gelecek, mal satılmadığından dolayı stokta kalacaktır. İşte gönüllü guruplar ortakların bu konudaki isteklerini saptayarak, kooperatif yönetiminin istenilen cins ve miktardaki malın alınmasını sağlamakta yarar sağlarlar. Talep ile arz arasındaki dengeyi kurarlar. Sonuçta hem kooperatif yönetimi ve hem de ortaklar yarar sağlamış olurlar.

f) Eğitim ve Ortak İlişkileri

Gönüllü guruplar, ortaklara —kadın, erkek ve çocuk— ve değişik düzeylerde eğitim programları düzenlemekle kooperatif yönetimine yardımcı olabilirler. Eğitimin uzun dönemli bir yatırım olduğu unutulmamalıdır.

Ortak ilişkilerinin kooperatif örgütle ilişkilerinin düzenli ve olumu bir çizgide bulunması kaçınılmazdır. Eğer kooperatif yöneticiler ortakların kooperatifte üretilen hizmet konusundaki düşüncelerini bilmiyorsa ve davranışlarını ortak istekleri doğrultusunda düzenliyemiyorsa, kısa sürede kooperatif durgun bir döneme ve giderek gerilemeye doğru yönlenecektir. Kısaca, uzun dönemde kooperatif kapanmağa, hizmet üretemez duruma düşmeğe mahkûm olacaktır. Bu konuda yoğunlaşan gönüllü hizmet gurupları, aksine kooperatifin giderek gelişmesi ve ortak desteğinin artmasını sağlayacaktır.

g) Sosyal İlişkiler

İnsan sosyal yönü ağır basan bir yaratıktır. Halbuki endüstri ötesi toplumlarda insan, giderek sosyal yal-

nızlığa itilmektedir. Böylesi bir toplumun insanı da çevresinde oluşan olaylara karşı ilgisiz olmaktadır.

Gönüllü guruplar ortaklar arasındaki sosyal ilişkileri sıkılaştıracak önlemler alabilirler, bu konuda uğraş verebilirler. Örneğin kooperatif ortaklarının çocukları için lisan kursları, daktilo kursları, hanımlar için ek bir gelir sağlamaya yönelik el sanatları kursları açmaya öncülük edebilirler. Hatta bu uğraşın giderini kurstan yararlananlardan sağlayarak kendi uğraşlarının akçalı giderlerini sağlayabilirler. Gelişmiş toplumlarda olduğu gibi ilerde ortakların diğer ihtiyaçlarının —örneğin sağlık sigortası, sağlık evlerinin kurulması, tatil ihtiyaçlarının giderilmesi ,seyahat, cenaze vb. —karşılanması için örgütlenmeler oluşturabilirler. Bu ve benzeri uğraşlar insanları birbirine yaklaştıracak, bir fikir etrafında—örneğin kooperatif örgüt—toplanmalarını sağlayacaktır.

**İşçi Kooperatiflerinin
örgütlenme modelleri,
sendikalar ile ilişkileri ve
Türkiye uygulaması**

İŞÇİ KOOPERATİFLERİNİN ÖRGÜTLENME MODELLERİ, SENDİKALAR İLE İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

Sendikal hareket ile kooperatif hareketin birlikte geliştiği ve birbirlerini tamamladıkları ülkelerde, yalnız demokrasiler kökleşmekle kalmamış, ekonomik ve toplumsal gelişmeler de daha geniş halk kesimlerinin destekleri ile olmuştur. Böyle ülkelerde, sendikalar yanı sıra, kooperatif hareketin ve özellikle de işçi kooperatiflerin kurumsal bir yapı kazandıkları, bu kanalla götürülen hizmetlerin de kesintisiz biçimde ve çağdaş gelişmelere uygun olarak sürdürüldüğü gözlenmektedir.

Tarımsal kooperatifler bir yana bırakılırsa, işçi kooperatiflerinin gelişmelerinde, sanayileşmenin önemli rol oynadığı yadsınamaz. Bu bakımdan, işçi kooperatiflerinin sendikalar gibi sanayileşmeye koşut olarak gelişmeleri, her iki hareketin birlikte çalışmaları ve işbirliğine yönelmelerinin de temel nedenini oluşturmıştır. Ekonomileri tarıma dayalı bulunan ülkelerde son yıllara kadar belirginleşmeyen sendika-kooperatif işbirliği, sanayileşmiş ülkelerde yüzyılımızın başından itibaren etkin biçimde varlığını hissettirmeye başlamış, günümüzde ise kimi ülkelerde bu işbirliği, güçlü ekonomik ve hizmet kuruluşlarının doğmasına yol açan boyutlara ulaşmıştır.

İşçi kooperatiflerinin örgütlenme modeli ne olmalıdır?

1970'lerden itibaren bu soru çok sorulmuş, farklı cevaplar alınmış, bu cevaplar ışığında farklı örgütlenme

modelleri izlenmiştir. Bugün işçi kooperatiflerinin ulaştıkları örgütlenme düzeyine bakıldığında, konunun, işçiler ve sendika yöneticileri olarak henüz çözüm bekleyen bir sorun olmaktan kurtulamadığı anlaşılmaktadır. Şu halde, sağlıklı bir sendika-kooperatif işbirliği kurulmak isteniliyor ise, öncelikle sendikal örgütlenme modelimize uygun bir kooperatifleşme modeli üzerinde görüş birliğine varılması gerekiyor.

Bu yöndeki tartışmalara katkıda bulunmak bakımından, biz burada önce diğer ülkelerdeki örnekleri kısaca açıklamaya, sonra da ülkemizdeki mevcut durumu özetliyerek, işçi kooperatifleri örgütlenme modeli üzerindeki düşüncelerimizi anlatmaya çalışacağız.

1 — DÜNYA UYGULAMASINDAN ÖRNEKLER

İngiltere, İşçi kooperatiflerinin örgütlenme modeli ve bugün ulaştığı boyut açısından dikkatle incelenmesi gereken ülkelerin başında gelmektedir. 21 Aralık 1844 tarihinde 28 dokuma işçisinin kurduğu ilk kooperatif ile başlayan örgütlenme, sanayileşme sancılarının devam ettiği yıllarda sendikal örgütlenmenin en büyük destekçisi olmuştur. Ülke çapındaki pek çok grev, tüketim kooperatifleri tarafından etkin biçimde desteklenmiş, grev sırasında işçilerin gereksinme duyduğu temel mallar, bedelleri daha sonra tahsil edilmek üzere karşılanmıştır. İngiliz Kooperatifçilik tarihi, sendika-kooperatif işbirliği alanlarının somut örnekleri ile doludur. Birkaç yıl öncesine kadar birim tüketim kooperatifleri sayısı onlarla ifade edilirken, 1890'lerin başından itibaren yoğun bir şekilde toparlanma başlamış, bunun sonucu toplam 12 milyonu bulan kooperatif ortağını temsil eden Co-operative Retail Services/Kooperatif Perakende Hizmetleri adı altında bir tek örgüt haline gelinmiştir. Bu

hizmet eden üç ihtisas kuruluşu ise, CWS/Kooperatif Toptancı Birliği, CIS/Kooperatif Sigorta Şirketi ve CBL/Kooperatif Bankası, bugün İngiltere'nin önde gelen sanayi ve hizmet kuruluşları haline gelmiştir. Kooperatif hareketin çatı örgütü CU/Kooperatif Birliği ise, genel politika saptanması ve CP/Kooperatif Partisi kanalı ile parlamentoda temsil edilmesi konuları ile ilgilenmektedir. Kooperatif Partisi, İngiliz kooperatifçiliğin bir özelliği olup, İngiliz İşçi Partisi'nin bir yan örgütlenmesi olarak parlamentoda görev yapmaktadır. Böylece, tabanda kooperatif ve sendikalarda güç birliği yapmış olan işçiler, tepede de aktif politika yapan siyasal partilere sahip olmuşlardır.

Almanya'da, Sendikalar Birliği DBG ile Tüketim Kooperatifleri Birliği Co-op Zentrale AG, 1960'ların sonlarında güçlerini birleştirerek «Halk Sektörü» adı verilen bir ekonomik ve sosyal hizmetler sektörü oluşturmuşlardır. Bugün sektörün kendi özel bankası BfG, sigorta grubu/Volsfürsorge, Konut İnşaat Grubu/Neu Heimat, hem sendika üyelerine, hem de kooperatif ortaklarına hizmet götürmekle kamamakta, ülke ekonomisine de önemli katkılarda bulunmaktadır.

İsveç'te tüketim kooperatifçiliği ile başlayan örgütlenme, giderek diğer sanayi ve hizmet sektörlerine de yönelmiş, hemen her alanda kooperatif hareket özel ihtisas kuruluşları oluşturmuştur. İsveç Tüketim Kooperatifleri Birliği/KF ile Sendikalar Konfederasyonu LO arasında ilk yıllarda başlatılan işbirliği daha çok hizmetin geliştirilmesi amacına yönelik ortak çalışmalar ile sınırlı kalmakta iken, bugün ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda güç birliği ve davranış birliği düzeyine gelmiştir.

Pek çok Avrupa ülkesinde tüketim ve tarımsal kooperatifler gelişirken İspanya'da endüstriyel üretim alanında bir kooperatifleşme hareketi başlatılmıştır. Sendikal örgütlenmeye izin verilmeyen dikta rejimi döneminde başlatılan endüstriyel üretim kooperatifçiliği, bir diğer adı ile işçi üretim kooperatifçiliği, özellikle Bask bölgesinde hem kooperatif, hem de sendikal örgüt olarak çalışmıştır. Bugün, ev ve sanayi gereçleri yapımı ve pazarlanmasında uzman bir sektör oluşturmuş bulunan Mondragon kooperatifler grubu, baskı rejiminin sendikal örgütlenmeye izin vermemesinin bir doğal sonucu olarak kurulmuş ve en olumsuz koşullarda bile gelişme olanakları yaratmış bir kooperatif türü olarak varlığını korumakta ve giderek gelişmektedir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütü, bu gelişmeyi «klasik olmayan bir model» olarak tüm dünyaya örnek göstermektedir.

İsrail'de sendikal hareket ile kooperatif hareketin toparlanması ve birbirini tamamlayan bir yapısal bütünlüğe kavuşması, tarihsel nedenlere dayalı bulunmaktır. İşçi Sendikaları Konfederasyonu Histadrut ile Kooperatifler Birliği Hevrat Ovdim'in ekonomik ve sosyal konulardaki çalışmaları olsun, tabandaki Kibbutz ve Moşav tipi geleneksel kooperatiflerin çalışmaları olsun, belirli bir felsefenin uzantıları ve tamamlayıcıları olarak yorumlanmaktadır.

Küçük bir Uzakdoğu Asya ülkesi olan Singapur'da, sendikalar Konfederasyonun başlattığı kooperatif örgütlenme modeli, son yıllarda pek çok ülkede sendika ve kooperatif liderleri tarafından tartışılır olmuştur. İşçi Sendikaları Konfederasyonu, sendikaların tüzel kişiler olarak, sendika üyelerinin de özel kişiler olarak ortak oldukları merkezi kooperatifler oluşturmuştur. Ülkede,

bu yapıda kurulmuş bulunan bir tek tüketim kooperatifi, bir tek sigorta kooperatifi ve bir tek kredi/yardımlaşma kooperatifi bulunmaktadır. Bu «tek» örgütlenmeye gidilmesinin temelinde, ülke sınırlarının dar olması ve merkezi yönetim ile kooperatif hareketin, sendikal yapısının bir ihtisas kuruluşu olarak geliştirilmesinin hedef alınması yatmaktadır.

2 — TÜRKİYE UYGULAMASI

1960'lardan itibaren işçi konut kooperatifçiliği olayı ile yakından ilgilenmeye başlamış bulunan sendikalarımızın, işçi tüketim kooperatifleri ile ilgilenmeye başlamaları 1975'den itibaren hissedilir hale gelmiştir. Sendikalarımız, işçi konut kooperatifleri denemesinde başarılı olmuşlardır. Aynı başarının, tüketim ve kredi/yardımlaşma kooperatifçiliği modellerinde gösterilememesinin bazı nedenleri vardır. Sendikal örgütlenmenin tamamlanmış bulunması, seçilen örgütlenme modellerinin sendikal yapı ile ilişkilendirilememesi ve ülkemizin kendine özgü ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklarının sonucu, kooperatifçiliğin temel sorunlarına gerçekçi ve kalıcı çözümler bulunmamış olması, bu nedenlerden yalnızca birkaçını oluşturmaktadır.

İşçi konut ve tüketim kooperatiflerinin birim düzeyde yeterli ölçülerde olmasa da örgütlenmeleri sağlanmıştır. Birim düzeyde ve büyük ölçeklerde kurulmuş bulunanları mevcuttur. En son edinilen rakamlara göre, ülkemizde bugün 15 binden fazla konut, 4 binden fazla da tüketim kooperatifi bulunmaktadır. Tüketim kooperatifçiliğinde en yaygın model, «kapalı kapı» ya da «işyeri» kooperatifçiliği modelidir. Son yıllarda kimi sendikalar, tüketim kooperatiflerini işyerleri dışına ta-

şıyarak daha geniş halk kesimlerine hizmet götürme, piyasada düzenleyici bir rol oynama ve ciro artışları ile işyeri dışında bulunmanın getirdiği ek maliyetleri karşılama yolunu tutmuşlardır.

Tabandaki bu iki ayrı model, ikincil kooperatif örgütlenmeler olarak tanımlanabilecek kooperatif birliklerine de yansımıştır.

a) Bölgesel Kooperatif Birlikleri Modeli

Tüketim kooperatiflerinin ilk bölgesel birliği 1975 yılında Türk-İş öncülüğünde sürdürülen eğitim ve örgütlenme çalışmaları sonucunda Ankara'da kuruldu. Bu birliğe finansal destek sağlanması amacıyla da Türk-İş bünyesinde bir «Kooperatifçilik Fonu» oluşturuldu. Fondan tüketim kooperatiflerine işletme ve tesis kredisi olarak iki tür kredi verilmesi plânlandı. Fona, bağlı sendikaların üye sayılarına göre katkıda bulunmaları Fon Yönetmeliğinde belirlendi. Ancak, AAF'LI'nın 1 Milyon lira, Koop-İş Sendikasının da 50 bin liralık katkıları dışında diğer sendikalardan muhtelif kereler talep edilmesine rağmen katkı sağlanamadı. Buna karşın, Ankara Birliğine 1978 yılında bu fondan 1 milyon lira kredi aktarıldı. Birlik ilk iki yıl başarılı çalışmalarda bulundu, ancak ondan sonra faaliyetlerine devam edemedi, halen de kâğıt üzerinde varlığını sürdürüyor.

Ankara Tüketim Kooperatifleri Birliği'nin başarılı çalışmalar yaptığı 1978-80 döneminde, yine Türk-İş öncülüğünde diğer bölgelerde de bölgesel birliklerin kurulması çalışmalarına devam edildi. Bugün, büyük bölümü faaliyetlerine ara vermiş ya da varlıklarını kâğıt üzerinde sürdürmek zorunda kalmış bu birliklerin sayısı 10'u bulmuştur.

b) İşkolu Kooperatif Birlikleri Modeli

Bir yandan bölgesel kooperatif birlikleri kurulurken, diğer yandan Türk-İş'e bağlı sendikalardan Yol-İş Federasyonu, 1979 yılında kendi örgütlü bulunduğu işyerlerindeki tüketim kooperatiflerini, yerel sendikaların örgütlü bulunduğu bölgeler düzeyinde birleştirerek bunların işkolu düzeyindeki birliğini kurdu. Bünyesindeki iş riski fonundaki ödentilerin bir bölümünü birim kooperatifler ve birliğin finansmanında kullanan Yol-İş, kısa süre içerisinde birlik kanalı ile bağlı kooperatiflerin yalnız toplu mal alımı yoluyla desteklenmesini gerçekleştirmekle kalmamış, kooperatiflerin tek merkezden denetlenmeleri ve personel ile yöneticilerinin eğitimini de sağlamıştır. Birlik ayrıca, 1981 yılında merkezi Cenevre'deki Uluslararası Kooperatifler Birliği'ne de üye olmuştur. Bu kanalla, diğer ülkelerdeki kooperatif kuruluşlarla ekonomik ve teknik işbirliği olanakları da açılmıştır.

c) Konut Kooperatifleri Örgütlenme Modelleri

Konut kooperatifleri, Ankara ve İstanbul'da iki değişik model altında bölgesel birlikler kurmuşlardır. Ankara'da Ankara Belediyesi öncülüğünde ve bazı sendikalar ile meslek kuruluşlarının desteğinde başlatılan birinci modelde, Belediye-Sendikalar-Meslek Kuruluşları desteği sağlanırken, İstanbul'da kurulmuş olan ikinci modelde ise, yalnızca konut kooperatiflerinin gönüllü olarak bir araya gelmeleri amaçlanmıştır. Birinci model, ikincisine kıyasla daha başarılı çalışmalara yönelmiş, Ankara'nın Batıkent alanında yaklaşık 60 bin konutluk yeni yerleşme alanının kooperatif örgütlenmesi ve arsa-altyapı-teknik hizmetler gibi konularda kooperatif bir-

ligi hem belediye ile hem de dış kuruluşlar ile ortak çalışmalar yapmıştır.

Konut kooperatiflerindeki gelişmenin önemli bir dayanağı, Ankara'daki modelde olduğu gibi bir yandan Belediye'nin desteği sağlanırken, diğer yandan dış kaynaklı ucuz ve uzun vadeli kredi olanaklarının değerlendirilmesi olmuştur. Toplu Konut Kanunu gereğince oluşturulan fondan, önümüzdeki yıllarda üst örgütlenmesini uygun koşullarla yararlanmaları beklenmektedir.

d) Tüketim Kooperatiflerinde Bölgesel ve İşkolu Birlikleri Deneylerinin Karşılaştırılması

Bölgesel kooperatif örgütlenme deneyi ile işkolu örgütlenme deneylerinin geçmişi, 5-10 yıl ile sınırlıdır. Bu nedenle, her iki deneyinde başarı ya da başarısızlıkları için bu süreye göre bir değerlendirme yapılması yanlış yorumlara neden olabilir. Ancak, bugüne kadarki uygulamaların kısa bir analizini yaparak, muhtemel gelişmeler konusunda kısa açıklamalar yapılmasının daha doğru olacağı sanılmaktadır.

Tüketim kooperatifleri bölgesel birlikleri modeli, gerek 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ile öngörülmuş kooperatif örgütlenme modeline uygunluğu, gerekse aynı bölgedeki tüm tüketim kooperatiflerinin güçlerini birleştirmeye fırsat vermesi bakımından, ilk bakışta ideal bir örgütlenme modeli izlenimi uyandırmaktadır. Ancak, güçlü bir üst örgüt oluşturulması, bu yolla tüm çabalara karşın son on yıldır gerçekleştirilememiş bulunmaktadır. Bunun nedenlerini şöylece özetlemek mümkündür :

— Birim tüketim kooperatifleri, özellikle hizmet götördükleri kesimlerin homojen bir yapı taşı-

maması ve pek çok idari sorunları da bünyelerinde toplamış bulunmaları nedeni ile birliğe katılma aşamasından başlayıp, birlik yönetiminin sağlıklı oluşumuna varıncaya kadar her aşamada disiplinli bir davranış sergileyememektedirler.

- Tüketim kooperatiflerine kredi verebilen müesseseye yoktur. Güçlerini birleştirme koşulu ile birliğe katılan birim kooperatifler ise kendi yeter-siz sermayelerin birliğe tahsis etmede isteksiz ve kararsız davranmaktadırlar. Bu davranışlarını etkileyen bir unsur da, kooperatiflerin farklı ölçek büyüklüklerinde bulunmalarından kaynaklanmaktadır.
- Birliğe katılan kooperatiflerden, sendikaların desteğinde kurulmuş bulunanlar da olmasına karşın, birlikler, sendikal bünyenin dışında kurulmuş olduklarından, sendikal fonlar ile desteklenmeleri sağlanamamaktadır.
- Birliklerin yönetimi genellikle işçi/sendika yöneticisi gibi örgütsel bağı bulunan çevrelerce oluşturulmadığından, bir ölçüde de farklı sendika kooperatiflerinden oluştuğundan, birliklerin toplu iş sözleşmeleri ile desteklenmeleri mümkün olamamaktadır.
- Birlikler için finansmanın yanısıra, yönetim ve denetim de önemli sorunlardır. Bölgesel birliklerde bu sorunların çözümü amacıyla yapılacak düzenlemeler, sendikalar ve Devlet tarafından desteklenmediği için amaca ulaşmaktan uzak kalmaktadır...

İşkolu kooperatif örgütlenme modelinde ise, yukarıda sayılan olumsuzlukların büyük bölümü önlenabilmektedir, ya da temel sorunlara özellikle sendikal destek sayesinde daha radikal çözümler bulunabilmektedir.

İşkolu kooperatif örgütlenmesi ile şu alanlarda daha etkin ve yaygın hizmetler sunulabilmektedir :

- Sendikal fonlar, birim kooperatifler ve bunların işkolu birliği aynı üye tabanına oturtulacağından rahatlıkla kullanılabilmekte ve kooperatifler ile üst kuruluşlarının en önemli sorunu olan **FİNANSMAN**, bu yolla çözümlenmektedir.
- Toplu iş sözleşmeleri ile hem birim kooperatiflerin, hem de işkolu birliklerinin pek çok pratik sorunlarına sendika ve işverenlerin de katkıları ile çözüm yolları bulunabilmektedir. Kooperatiflerin depo, mağaza yerleri, personel, nakil aracı, gibi sorunları ile kooperatif aidat ve borçlarının bordrodan kesilmesi gibi görünüşte fazla önem taşımadığı sanılan sorunları, bu kanalla çözüme bağlanabilmektedir.
- Kooperatifler ve işkolu birliklerinin eğitim, yönetim ve denetim alanlarında etkin hizmet sunmaları, sendikal destek ile daha yaygın ve kapsamlı bir içeriğe kavuşmakta, eğitimler birbirini tamamlarken, kooperatif ve birliklerin yönetimlerinde görev alan sendika yöneticileri, bu alandaki bilgi ve becerilerini geliştirme fırsatı elde etmektedirler.
- Disiplinli bir sendika/kooperatif özdeş tabanı bulunması nedeni ile özellikle kooperatif hareketin gelişmesi için kaçınılmaz olan politikaların oluşturulması, hizmetin yaygınlaştırılması ve

çeşitlendirilmesi, harekete yeni mali kaynaklar yaratılması çok daha kolay bir biçimde gerçekleştirilebilmektedir.

Bu saydığımız yararları yanısıra, sistem kurulamadığı takdirde sendikal yapıyı sarsıcı bazı olumsuzluklarının da ortaya çıkacağını unutmamak gerekir. Birim kooperatiflerin yönetimlerinde bulunan sendikal tabana mensup kişilerin, görüş aykırılıkları yüzünden kooperatifi ya da birliği sendika yönetimine karşı kullanma eğiliminde bulunmaları, birim kooperatiflerin bünye içerisinde bulunmanın verdiği güven ve hoşgörüyü sığınarak birliğe olan taahhütlerinde sadakattan ayrılmaları... gibi olumsuzluklar hep sistemin kurulmamış ya da tam anlamı ile oturmamış olmasından kaynaklanabilir. İşkolü kooperatif birliklerinin ana sözleşmeleri hazırlanırken, birlik/kooperatif ilişkileri ile birliğin iç örgütlenmesi ve sendika ile ilişkileri kesin biçimde saptanmalı ve birlik bünyesinde ihtisaslaşmaya gidilmesini sağlayıcı hükümlere yer verilmelidir.

3 — S O N U Ç

Tebliğimizin başında da belirtildiği gibi, gerek tüketim, gerekse yapı kooperatifçiliği örgütlenme modellerinin sendikalarımız açısından taşıdığı önem, sendikal örgütlenmeyi yıpratıcı ya da zedeleyici değil, güçlendirici bir özellik taşıması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sendikal örgütlenme modeli ile kooperatif örgütlenme modelinin gerek yapısal, gerekse fonksiyonel olarak birbirini tamamlar biçimde düşünülmesi, sanıyoruz yukarıda belirtilen özelliği taşımasına yardımcı olacaktır. O halde, örgütlenme modelinin tüketim ve konut kooperatifleri açısından bu yaklaşım ile ele alınması önerilebilir.

İşçi tüketim kooperatifleri, sendikal örgütlenmeye daha kolay uyarlanabileceklerinden, 'Türk-İş'in kooperatifçilik çalışmalarında ağırlıklı olarak yer almaktadır. İşçi konut kooperatifleri için ise sendikal örgütlenmeye paralel bir üst örgütlenme modeli oluşturulması, üzerinde yoğun tartışma yapılabilecek bir konu olma özelliğini halen korumaktadır.

İşçi tüketim ve konut kooperatifleri üst örgütlenme modellerine ilişkin önerileri şöylece özetlemek mümkündür :

İşçi tüketim ve konut kooperatifleri üst örgütlenme Üye sayısı fazla ve en az 1000'er kişilik işyerleri bulunan sendikalar için **İşkolu Birlikleri** kurulabilir. Özetle, bu sendikaların bölgesel veya il düzeyindeki şubeleri öncülüğünde ve desteğinde kurulacak birim tüketim kooperatifleri, sendika genel merkezlerinin öncülüğü ve desteğinde işkolu düzeyinde birlikler oluşturabilirler. Aynı il ya da bölge içerisinde farklı işyerlerindeki irili-ufaklı birim kooperatifler, yine şube öncülüğünde birleştirilerek, bir tek tüketim kooperatifi haline getirilebilir, işyerlerinde de bu kooperatifin satış mağazaları açılabilir. Sendika genel merkezi de, tüm birim kooperatifler ile ayrı ayrı ilişki kurmak ya da sorunları ile ilgilenmek yerine, bir tek işkolu birliği ile ilgilenebilir, kredi, vb. gibi destekler bu birlik aracılığı ile götürülür. Birliklerin çalışmaları, kooperatifler ile ilişkileri, sendika genel merkezleri ile ilişkileri ayrı bir iç yönetmelik ile düzenlenebileceği gibi, birlik ana sözleşmelerine bu konuda bağlayıcı bazı hükümler de konulabilir. Ancak, işkolu birliklerinin birim kooperatifler ile ilişkilerinde herhangi bir zafa düşülmemesi bakımından, toplu mal alımı, denetim ve personel politikasının tayin ve yöne-

timi konularında bağlayıcı temel esasların birlik ana sözleşmesinde yer alması gerekmektedir.

Üye sayısı az ve örgütlenme tabanı daha yaygın olan sendikalar için işkolu birlikleri, hatta birim kooperatifler kurulmasının büyük zorlukları olacaktır. Bu tür sendikalar için ideal gözüken örgütlenme modeli, en büyük işyeri veya işyerlerinde birim kooperatifler kurulması ve bunların doğrudan sendika genel merkezleri tarafından desteklenmeleridir.

İşçi Konut Kooperatifleri Üst Örgütlenme Modeli : Ortak sayısı fazla güçlü konut kooperatiflerinin oluşturulması, toplu konut fonundan yararlanılması açısından tercih edilmelidir. Üst örgütlerin kurulmasında ise, sendikaların il ya da bölge düzeyinde genel merkez ve şubeleri ile birlikte, belediyelerin de desteğinde birlikler oluşturulmasını teşvik etmeleri yoluna gidilebilir. İşçi konut kooperatiflerinin işkolu birlikleri kurulsadaahi, bu birlikler kanalı ile götürülecek hizmetler, projeleme ve teknik danışmanlık alanlarında yoğunlaşabilir.

Yukarda önerilen örgütlenme modelleri, işkollarının ve kendi sendikal örgütlenmelerinin yapısını çok iyi bilen sendika yöneticileri ile tartışılarak belirli projeler halinde uygulamaya konulmalıdır.

**Tüketim Kooperatiflerinde
ortaklarla ilişkiler ve
ortak eğitimi**

TÜKETİM KOOPERATİFLERİNDE ORTAKLARLA İLİŞKİLER VE ORTAK EĞİTİMİ

1) Genel Durum

Bugün ülkemizdeki tüketim kooperatiflerinin genel yapısına baktığımızda, pek azında ciddi bir ortak-koo-peratif ilişkisinin varlığı göze çarpacaktır. Tüketim kooperatiflerimizde görülen ortak - kooperatif ilişkilerinin düzensizliği, genelde kooperatiflerin ekonomik durumunu da etkilemekte, ya da tüketim kooperatiflerinin ekonomik durumu, ortak - kooperatif ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen önemli bir etmen olmaktadır.

Herşeyden önce, «Kooperatifçilik, eğitime dayanan ekonomik bir harekettir» sözünü hatırlamak gerekir. Eğitim, kooperatifçilikten dayanağını çektiği anda da ekonomik hareket her zaman yuvarlanmaya ve parçalanmaya mahkûm kalacaktır.

İşte, ekonomik hareketin parçalanmaması için kooperatiflerin can damarı olan ortakları, kooperatiflere daha fazla yaklaştırmak gerekir. Bu da ortakları kooperatifçilik konusunda çeşitli yollarla eğitmekten geçer. Bugün Türkiye'de incelediğimiz tüketim kooperatiflerinde ortaklar kooperatifin kendilerinin de malı olduğunu bilmemektedirler. Ortaklar tüketim kooperatiflerinde alış veriş ederken sanki bir marketten alış veriş ediyorlarmışçasına kooperatif olayına uzak bakmaktadırlar. Onların bu uzak kalışında yine kooperatif yöneticileri sorumlu olmaktadırlar, ancak seçimle yenilenen kooperatif yöneticilerini de pek fazla suçlamamak gerekir. Burada iş, kooperatif müdürüne düşmektedir. Kooperatif müdürü profesyonel bir anlayışla kooperatifi or-

taklarla daha sıkı bir ilişkiye sokmak için gerekli olan sosyal ve eğitsel programları düzenleyecek ve yönetebilecek bilgi birikimine sahip olmalıdır. Ancak, ne yazık ki tüketim kooperatiflerinin genel görüntüsü, bir profesyonel müdürü çalıştırabilmekten çok uzaktır. Bu ancak ortak sayıları fazla olan ve sendikal destek görebilen şanslı kooperatiflere mahsus bir özelliktir.

a) **Ortağın Genel Yapısı** : Bugün ülkemizde, (işçi kökenli) tüketim kooperatiflerindeki ortakların yarıya yakını % 45'i ilkokul, % 25'i ortaokul, % 17'si lise ve % 11'i üniversite mezunudur. (Rakkamlar Ankara Tükobirlik ortağı kooperatiflerde yapılan Ortak-Kooperatif ilişkileri konulu araştırmadan alınmıştır). Ortaklar, eğitim seviyesinin düşüklüğü nedeni ile kooperatifçiliğin tam anlamı ile ne demek olduğunu, dayanışmanın getireceği ekonomik menfaatlerin ne olduğunun farkında değildirler. Kooperatifçilik Eğitimi veren kuruluşların az olması, birim tüketim kooperatiflerinin eğitim işi ile uğraşmamaları nedeni ile ortak, kooperatifçilik bilgisinden yoksun olarak kooperatif mağazasına girip alış veriş yapmakta, sene sonunda eğer katılabilirse genel kurula katılmakta ve oyunu kullanmaktadır. Ortaklardan yine % 45'i genel kurulda kooperatifin geleceğine ilişkin karar alındığını, buna karşın % 21'i genel kurulda kooperatifin geleceğine ilişkin karar oluşturulamadığını belirtiyorlar. «Fikrim yok» diyenler % 22 gibi büyük bir sayıya ulaşırken, soruyu cevapsız bırakanlar da % 12'yi buluyor. Burada da açıkça görülebileceği üzere, ortaklar genel kurulun ne anlama geldiğini dahi tam olarak bilmemektedirler.

b) **Kooperatif Yöneticileri'nin Durumu** : Ortaklar arasında seçimle gelen kooperatif yöneticileri, genelde kendilerini yönlendirecek profesyonel bir müdürden (geç-

miş dönemde de çalışmış ve kooperatifçilik konusunda deneyimli) yoksun olarak işe başlamakta bilgisizlik nedeni ile kooperatif genel kuruldan hemen sonra bir bo-calama devresi içine girmekte ve ancak birkaç ay sonra işler rayına oturmaktadır. Yukarıda belirtilen ankete göre, ortaklar, Yönetim Kurulunun çalışmalarını % 44 oranında yeterli % 32 oranında yetersiz bulmaktadırlar. % 17'si «bilmiyorum» cevabını verirken % 7'si de çeşitli nedenlerle soruyu cevapsız bırakmıştır. Kooperatif Yöneticilerini yetersiz bulan kooperatif ortaklarından % 47'si «zamanları yok» derken % 36'sı da «bilgileri yok» demektedir. Sonuç olarak, kooperatif ortakları, yönetim kurulunu kooperatif çalışmalarına yeteri kadar zaman ayıramaması yüzünden ve gerekli bilgileri olmadığı için yetersiz bulmaktadırlar. Ortaklar ayrıca, mal alımlarından anlamadıkları için, yönetim kurulunun yetersizliğini aşağıdaki şekilde vurgulamaktadırlar :

- a) Talebi az olan ve geri dönüş hızı düşük mal alınıyor, bu da sermayenin dönüşümünü engelliyor.
- b) Yönetim Kurulu üyelerinin kooperatifçilik bilgisi aynı düzeyde değildir. Bu ise ortaklara sunulan hizmetlerde aksamalara neden olmaktadır.
- c) Çok sık yönetim değişikliği olmaktadır, bu ise bilgi birikimini engellemektedir.
- d) Yönetim Kurulu üyeleri ortaklarla iyi ilişkiler içinde değildir.

Ortaklar tarafından bu şekilde görünen kooperatif yöneticileri ise bir dahaki genel kurulda aday olmuyorlar. Böylelikle yine, iş bilmeyen yeni bir yönetim seçilmekte ve bilgi birikimine imkân tanınmamaktadır.

Sonuç : Tüketim Kooperatifleri, ortak-kooperatif ilişkilerinin düzensiz oluşu yüzünden tam anlamı ile birer ekonomik işletme olarak da çalışmamaktadırlar. Bu ilişkilerin birbirine bağlı oluşu ve birinin, mutlaka sonuçta diğerini etkilemesi yüzünden, kısır döngü kırılmamaktadır. Kooperatif Müdürlüğü tarafından ortak-kooperatif ilişkilerinin geliştirilmesi, ortak eğitimi ve yönetim kurulundan kooperatif ortaklarına sağlıklı bilgi aktarımı ile bu kısır döngüye son verilebilir.

ORTAKLARLA İLİŞKİLER

2) Ortaklara Kooperatif Çalışmaları Hakkında Bilgi Aktarılması :

Tüketim Kooperatiflerinde ortaklar genellikle kooperatif çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmadıklarından yakınmaktadırlar. Bu bakımdan, ilk önce kooperatif yönetim kurulunun aldığı kararlardan ortakları ilgilendirenlerin kendilerine aktarılması gerekmektedir.

a) **İlan Tahtası :** Bunun için önce kooperatif mağazası içinde bir ilan tahtası konulması gerekmektedir. Bu ilan tahtasının boyutları kooperatif mağazasının büyüklüğü ile orantılı olmalı, ancak ne çok büyük, (kara tahta gibi) ne de çok küçük olmamalıdır.

İlan tahtası, kalın bir bezle kaplanmalı (çuha vb.) ve kooperatifte alış veriş eden ortakların en kolay görebileceği bir yere asılmalıdır. Kooperatif ile ilgili haberler, alınan kararlar bu tahta aracılığı ile yansıtılmalıdır. İlan tahtasına asılan haberin okunabilmesi için okunaklı olması ve ilgi çekmesi için değişik renklerin seçilmiş olması gerekir. Bu ilân tahtası, aynı zamanda kooperatifi ortak olmayanlara da tanıtmak için önemli bir araçtır.

b) **Haber Bültenleri** : Tüketim kooperatiflerinde tüm ortakların adres listesi mevcuttur. Aylık faaliyetler, ortaklara biriki sayfalık bültenlerle duyurulabilir. Bu iş için bir teksir makinası yeterlidir. Bu imkânı bulamayan kooperatifler, böyle işleri yapan özel bürolardan yararlanabilirler.

İlan tahtası ve bültenlerle kooperatif ile ortak arasındaki iletişim noksanlığı bir ölçüde de olsa giderilmiş olur. Ortaklardan gelecek öneriler doğrultusunda, ilan tahtası daha da zenginleştirilebilir, Bu da. ilan tahtası üzerinde çeşitli makalelerin ve haberlerin yer aldığı kooperatif gazetesi ile gerçekleştirilir. Ortaklar, kooperatifler ve kooperatifçilik hakkında çeşitli yazılar yazabilirler, ya da içten gelen bir eleştiri veya övgüye yer verilir. İlan tahtası üzerindeki kooperatif gazetesi ilan tahtasının daha fazla popüler olmasını sağlar, ortaklar kendi yazılarının okunduğunu görünce mutlu olurlar ve bu, diğer ortakları da etkiler.

c) **Finansal Bültenler** : Ortaklara her üç ayda bir kooperatifin finansman durumunu ve yapılan alımları gösteren ayrı bir bülten gönderilerek, kooperatifin mali durumu hakkında ortaklara bilgi verilebilir. Bu da ortağın kooperatife olan güvenini artırır. Aksi takdirde ortak, sağdan soldan gelen bilgilerle kooperatif yönetimi hakkında bilgi sahibi olur ki en tehlikelisi de budur. Eksik ve yanlış bilgi, bazen ortağı kooperatif yönetimine karşı düşman yapabilir.

d) **Toplantılar** : Kooperatif ortakları bültenler ve ilan tahtası ile kooperatif harekete ısındırılabilir. Kooperatif ile ortaklar arasındaki ilişkiler bu aşamaya geldiğinde artık kooperatif ortakları ile çeşitli konularda toplantılar düzenlenebilir. Bu konular kooperatifin gele-

ceği ile ilgili kararlar alınması, kooperatifte satılan mal gruplarının ortaklar tarafından beğenilip beğenilmediği ve yeni, pahalı mal gruplarına girerken (TV- buzdolabı, fırın v.b.) ortakların fikrinin alınması konularında olabildiği gibi, herhangi bir konuda da olabilir.

Kooperatif ortakları bu tür toplantılara önceleri ilgi göstermeyebilirler. Yoğun geçen bir çalışma günü sonrası ortaklar genel olarak dinlenme yolunu seçerler. Ancak, bu tür toplantıların hafta sonlarına kaydırılması ile daha fazla verim elde edilir. Hafta sonlarına ise ortakları kooperatif toplantılarına alıştırmak için, toplantıları aile düzeyinde, ve eğlendirici bir biçimde hazırlamak gerekir. Bu toplantılar topluca bir tiyatroya gitmek, topluca bir eğlence merkezine gitmek, ya da kooperatif ortaklarının çocuklarını topluca sünnet ettirmek şeklinde organize edilebilir. Bu iş için yine kooperatif fikrinden hareketle toplu pazarlık edilir ve fiyatlar ortaklar lehine düşürülebilir. Bu tür toplantılar piknik tipi gezilerle desteklenir. Kooperatif ortakları burada birbirleri ile tanışma ve tartışma imkânı bulabilirler. İşte, kooperatif harekette önemli olan da budur. İşyeri ve Site içi tüketim kooperatiflerinde bu tanışmanın önemi fazladır. Semt tüketim kooperatiflerinde ise bunun önemi daha fazla olacaktır. Bu tanışma ve fikir tartışması sayesinde kooperatif hareket gerçek yapısını kazanacaktır.

Bu toplantılar, gerçek türdeki kooperatif toplantıları için bir başlangıçtır. Kooperatif ortaklarının tanışması ve dayanışması, kooperatif mağazasını uğranılan bir yer yapacak ve ilk başta söylediğimiz türden ciddi toplantılara zemin hazırlayacaktır.

Artık kooperatif ile ortak arasında samimi bir ilişki başlatılmıştır. Bundan sonra, devamlı olarak bu ilişkiler geliştirilmelidir. Ortak artık kooperatifini tanımakta ve ondan bazı şeyler beklemektedir.

Ortak artık eğitime hazırdır..

3) Kooperatiflerde Ortak Eğitimi :

Kooperatif ortakları, ülkemizde kooperatifçiliğin tam olarak anlamını bilmeden kooperatiflere ortak olmakta ve kooperatiflerde ortağın görevlerini bilmeden hareket etmektedirler. Kooperatifler ve daha ziyade kooperatif birlikleri, kooperatif ortağını eğitici toplantılar düzenlemelidirler. Kooperatifçiliğin tanımından başlanılarak, kooperatif organlarına ve bunların görevlerine ilişkin toplantılar düzenlenmelidir. Bu toplantılar eğitici bir biçimde ve sıkıcı olmaktan uzak bir şekilde düzenlenmelidir. Kooperatif Müdürü ya da Birlik Müdürü'nün düzenleyeceği bu eğitim toplantıları için üniversite ile ilişki kurulabilir, veya TÜRK-İŞ Kooperatifçilik Bürcsu'na başvurulabilir.

a) Çeşitli Çalışma Grupları

Kooperatifçiliğin geliştiği ülkelerde uygulanan diğer bir yöntem de, çalışma grupları ile sosyal ve eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesidir. Çalışma grupları olayı Türkiye için uygulanması ancak büyük kooperatifler için geçerli olan bir kavramdır. Ortak sayısı 3-4 bin kişi arasında olan tüketim kooperatiflerinde, ortaklar arasından çeşitli faaliyetleri düzenleyecek kişiler gönüllü olarak seçilir. Bu gruplar kooperatif müdürünün üzerindeki bu yükü alarak, müdür ile birlikte ve yönetim kurulu ile fikir alış verişinde bu çalışmaları yürütürler. Ancak Çalışma Grupları kavramı ortak sayısı az olan koopera-

tiflerde pek ilgi bulamayabilir. Bu konu yine kooperatif müdürüne kalacaktır. Ortak sayısı fazla olan tüketim kooperatifleri bu gönüllü komiteleri mutlaka oluşturmalarıdır.

b) Ortak Eğitiminde Önemli Bazı Noktalar :

o) Kooperatif Müdürü, ya da çalışma grupları, ortak eğitimine başlamadan önce mutlaka eğitime alınan kitlelerin, mevcut eğitim ve kültür seviyesini nazara almalıdırlar. Aksi takdirde eğitim ilk dersten itibaren can sıkıcı olmaya başlar.

o) Kooperatifçilik Eğitimi mutlaka uygulama içinde yapılmalıdır. Teori ve pratik birarada görüldüğünde verilen eğitimin anlaşılma oranı artar.

o) Kooperatifçilik Eğitimi devamlı olmalıdır. En az iki yılda bir kez ortaklar sürekli olarak bilgi tazeleme kurslarına alınmalıdırlar. Devamlı eğitimler, kooperatife hayatiyet kazandırır ve yeni ortakların da eğitimine yardımcı olur.

o) Kooperatif Eğitiminde klâsik ders verme yöntemi yerine, mutlaka eğitime katılanların da derse katılmalarına ve fikirlerini söylemelerine zemin hazırlamak kooperatif eğitimcisinin önemli özellikleri arasında olmalıdır. Hatta, derste tartışma grupları oluşturularak eğitimin daha verimli geçmesi ve doğru fikre birlikte varılması sağlanabilir.

c) Eğitim Çeşitleri

Tüketim kooperatiflerinde yapılabilecek eğitim çalışmaları aşağıdaki safhalarda gerçekleştirilmelidir.

- 1) Yönetici ve ortak eğitimi,
- 2) Personel eğitimi,

3) Kooperatif ortağı ve hanımları ve çalışan kadınların eğitimi.

3a) Beslenme Eğitimi,

3b) Ev ekonomisi,

3c) Tüketici eğitimi.

Ortak ve yönetici eğitiminin önemini biraz önce vurgulamıştık. İkinci önemli konu ise, personelin eğitimidir. Personel bugün büyük marketlerde dahi eğitimsizdir, bu yüzden büyük marketler bile ucuz fiyatlarına rağmen müşteri kaybederler.

Personel eğitimi bizzat kooperatif müdürü tarafından yapılmalıdır. Eğer kooperatif yetişmiş personel çalıştıramıyacak kadar az ortağa sahipse, ilk alınan personel eğitilmelidir. Personele daha çok genel kooperatifçilik ve işletmecilik - muhasebe konuları öğretilmeli ve kooperatifçilik mesleğinin gerektirdiği niteliklere sahip elemanlar yetiştirilmelidir.

Kooperatiflerde ortağın hanımı, ya da bizzat ortak olan kadın işçilere dönük eğitimler ihmal edilmektedir. Genelde alış verişin çoğunu hanımlar yapmaktadır. Hanımlar ise reklamlardan aşırı ölçüde etkilenmekte ve bilinçli bir tüketicinin davranışlarını göstermemektedirler. Bu yüzden onları başarılı bir tüketici yapmak, hem ev bütçelerine yardımcı olacak hem de kooperatiflerde dayanışmayı arttıracaktır. Kooperatiflerde hanımların daha etkili oldukları ve kooperatif dayanışmasını erkeklerden daha iyi gerçekleştirdikleri gözlenmiştir. Yine aynı tür eğitim içinde Ev Ekonomisi, Beslenme, Sağlık gibi kurslar düzenlenebilir. Ailelerin eğitimi ile kooperatifçilikte dayanışma arttırılır.

4) Halkla İlişkiler :

Kooperatifçilik eğitimi, yalnızca ortaklarla ilişkiler konusu ile sınırlı değildir. Bu ilişkileri geliştirmek kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması kadar kooperatifin geleceği için de önemlidir.

Kooperatifçiliği tanıtıcı broşür ya da bültenler basit bir şekilde hazırlanarak kooperatifin bulunduğu çevredeki diğer kuruluşlara gönderilmelidir. Bu kuruluşlar, kooperatifin ilişkiler içinde olduğu ticari şirketler, bankalar v.b. gibi sıralanabilir.

Kooperatifin sosyal ilişkiler içinde olması gereken diğer kuruluşlara da kooperatifi tanıtıcı bülten gönderilmeli. gerektiğinde ziyaretler yapılmalı ve ilişkiler sıklaştırılmalıdır. Bu kuruluşlar ise şöyle sıralanabilir.

a) Kooperatifin bulunduğu çevrede çıkan yayın organları (gazeteler, dergiler, ajanslar). Bu kuruluşlara kooperatifçiliği ve kooperatifi tanıtıcı yazılar ve makaleler yazılmalıdır.

b) Dernekler; Çok çeşitli türde faaliyet gösteren dernekler arasından kooperatifin geleceği için faydalı görülenler ile ilişkiye geçilir. Kooperatifin tanıtımı yapılır.

c) Belediyeler; Belediyelere de kooperatiflerin varlığını hissettirmek ve kendi kooperatifinizi tanıtmak büyük fayda sağlayabilir.

d) Sendikalar; Eğer kooperatifiniz sendika öncülüğünde kurulmadı ise, sendikalara kooperatifinizi tanıtmak sizin daha fazla sayıda ortak kazanmanıza neden olabilir. Bu iş için sendikalar hazır biçilmiş kâftandır.

e) Kamu Sektörü; Resmi Daireler kooperatifi tanıtmak birçok yerde size bazı kolaylıklar sağlayabilecek-

tir, çünkü gittiğiniz kişi sizi ve kooperatifinizi tanıyacaktır.

f) Özel Sektör; Çevrenizdeki özel sektör kuruluşları da sizi tanıyarak belki kooperatifçilik konusunda sizden fikir sahibi olmayı, veya işçilerini sizin kooperatifinize ortak etmek isteyebilir.

g) Diğer basın yayın organları; Ülke genelinde diğer basın yayın organları da kooperatifçilik için önemli birer halkla ilişkiler kaynağıdır.

h) Radyolar; Bugün radyolar yaklaşık (bölgesel radyolar) 18 saat yayın yapmaktadırlar. Bu kadar program içinde program yapmak sıkıntısı çekebilirler, orada kooperatifçiliği tanıtmak ve kooperatifinizi tanıtmak imkân dahilindedir.

SONUÇ

Tüketim Kooperatiflerinde halkla ilişkiler ve ortaklarla ilişkiler kavramı, ülkemiz tüketim kooperatifçiliği açısından büyük önem taşımaktadır. Kaldı ki, genelde ortaklarla ilişkilerini geliştiren kooperatif türleri de pek azdır. Tüm kooperatif çeşitlerinde ortak-kooperatif ilişkilerinin düzensizliği, Türkiye'de kooperatifçiliğin bugünkü genel görüntüsünü yansıtmaktadır. Bilinçsiz ortak, bilinçsiz yönetim ve sorunlarını çözememiş binlerce kooperatif...

Bu noktadan sonra kooperatif müdürlerinin, murahhas üyelerin, kooperatif yöneticilerinin ve bizzat tezgâhtarlık yapan kooperatif başkanlarının dahi kooperatiflerde ortaklarla ilişkiler kuracağını ümit ediyoruz. Bu iş o kadar zor değildir. Bir ilân tahtası, küçük bir bülten, kooperatifi geliştirmek, ortak-kooperatif ilişkilerine başlamak için yeterli olacaktır. Yalnızca bu iş için gereken tek şey birazcık ek çalışmadır...

Sendika - Kooperatif İlişkileri

SENDİKA-KOOPERATİF İLİŞKİLERİ

Sendika ve kooperatif ilişkisi, her iki kuruluşun da çalışma amaçları ile çalışma şekillerinin birbirine çok benzemesinden kaynaklanmaktadır. Bu ders notunda Sendika-Kooperatif ilişkisinin çok hassas ve korunmaya muhtaç olan dengesi üzerinde durulacaktır.

SENDİKALAR ve KOOPERATİFLER ARASINDAKİ ÖNEMLİ BENZERLİKLER

1) Sendikalar temel olarak ücretlerin yükseltilmesi amacı üzerinde kurulurlar, kooperatiflerde satın alma gücünün korunması amacı üzerinde çalışırlar.

2) Sendika sosyal amaca yakınlığın yanı sıra ekonomik amaca da yakındırlar. Kooperatiflerde de ekonomik amacın yanı sıra sosyal çalışmalarda kuruluşun en önemli fonksiyonlarından birini teşkil eder.

3) Sendikalarda üye sayısına bağlı olarak maddi ve manevi güç artar, kooperatiflerde de durum aynıdır, ne kadar fazla ortak olursa maddi ve manevi dayanışma gücü artacaktır.

4) Sendikalar ve kooperatifler üye aidatları ve ortaklık payları ile yine üyeleri tarafından finanse edilirler.

5) Giriş özgürlüğü her iki kuruluşta da mevcuttur.

6) Her iki kuruluşun en yüksek organı genel kuruldur. Demokratik İdare Sistemi iki kuruluşun da en önemli özelliğidir.

7) En az üye sayısı yasa ile belirlenir.

8) Üst örgütlenmeleri yasaldir.

İLK İLİŞKİLER

Tam anlamı ile dünyada ilk sendikal örgütlenmenin 1824 yılında İngiltere'de ortaya çıktığı görülmüştür. Bundan yaklaşık 20 yıl sonra da ilk tüketim kooperatifi yine İngiltere'de 28 Dokuma İşçisi tarafından kurulmuştur. 19. Yüzyıl ortalarında İngiltere'nin sanayi devrimini gerçekleştirmek üzere olduğu, ücretlerin düşük, çalışma süresinin çok uzun, çalışma şartlarının ve ücretlerin çok düşük olduğu bir ortamda güçlüklerin getirdiği zorluklardan korunmak için ortaya çıkan sendikalar ve kooperatifler kapitalist sistem içinde sosyal devletin adalet ilkesini gerçekleştirmek için çalıştıkları görülür. Bu iki kuruluşun daha sonra ortak amaçlar içinde çalıştıkları görülür. Haziran 1966'da ILO tarafından düzenlenen Uluslararası Çalışma Konferansında alınan bir Tavsiye Kararı ile her iki kuruluşun işbirliği yapmaları istenmiştir. ICFTU'nun 1970 li yıllarda Asya'da yaptığı bir toplantıda işçi federasyonları ile Konfederasyonlarının üretim ve tüketim kooperatifleri ile işbirliği yapmalarının üyelerinin menfaatine olacağı kararı alınmıştır.

Türkiye'de ise işçi sendikaları ile kooperatifler arasındaki ilişkilerin düzenli olarak 1969 yılında yürürlüğe girdiği görülürse de, düzenli kelimesinin burada anlamının tam olarak açılması kanısındayım. Türkiye'de ilk kooperatiflerin 1863 yılında Memleket Sandıkları adı altında Tarım-Kredi Kooperatifi şeklinde kurulduğunu görüyoruz. Daha sonra 1913 yılında Aydın'da İncir üreticilerinin kurduğu «Tarım Satış Kooperatifinin» çalışmaya başladığı görülmüştür. Ülkemizde Tarım Kredi Kooperatifinden sonra kurulan ilk kooperatif türünün tüketim kooperatifi olduğunu görüyoruz. 1908 yılından sonra Çirçir'da kurulan bu kooperatifin hemen ardın-

dan bir çok tüketim kooperatifi kurulmuştur. Cumhuriyet Döneminde ise İstanbul ve Ankara'da memurların öncülüğünde bir çok başarılı tüketim kooperatifinin kurulduğunu görüyoruz.

20 Şubat 1947 yılında Sendikalar Kanununun çıkartılmasından sonra sendikalar üyeleri işçiler için İşçi Pazarı, ekonoma, yardımlaşma sandığı adı altında birçok ekonomik yardımlaşma kuruluşu kurdular. Bu kuruluşlardan kimisi başarılı çalışmalar yaptı, bazıları da yeterli işletme bilgisinin ve bilgi birikiminin olmaması yüzünden kısa zamanda ortadan kayboldu. Fakat aralarında iyi yada kötü bir iz bıraktılar. Sendikalar üyeleri için yapı kooperatifleri gibi faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Bu sayede ev sahibi olan işçilerimizin sayısı bir hayli fazladır.

Biraz daha günümüze yaklaşırsak 274 sayılı Sendikalar Kanununda 14. maddenin i fıkrasına göz atıldığında o dönemde yürürlükte bulunan Kanunda sendikaların yapabileceği mesleki faaliyetler arasında «**Üyeleri için kooperatifler kurmak, nakit mevcudunun % 30'undan fazla olmamak kaydı ile sınai ve iktisadi teşebbüslere yardımlarda bulunmak**» şekli ile yer alan hüküm aracılığı ile bir çok sendika bu görevi gerçekleştirmiştir.

1970'li yıllardan sonra ülkemizde üç rakkamlı sayılarla kendisini hissettiren aşırı enflasyon, sendikaların yaptıkları toplu sözleşmeleri etkisiz kılmakta, bir dahaki toplu sözleşme dönemine kadar, toplu sözleşme ile alınan reel hakların alım gücünü koruyamadığını görmüştük. O dönemler işçi memur ve dar gelirli için gerçekten zor olan dönemlerdi, fakat tüketim kooperatifleri çoğalmıştı.

Sendikaların ise toplu sözleşme ile elde edilen ücret artışlarını korumak için tüketim kooperatifçiliği olayı ile daha fazla ilgilendiğini görmekteyiz. TÜRK-İŞ'te 1975'li yıllarda kooperatifçilik olayı ile ilgilenmiştir. O yıllarda kooperatifçilik eğitimi üzerinde önemle durulmuştur.

SENDİKA - KOOPERATİF İLİŞKİLERİNİN ÖZEL DURUMU

Ülkemizde gerçek bir kooperatifçilik politikasının devlet tarafından tesbit edilmemiş olması, kooperatif eğitiminin de gelişmemesine yol açmıştır. Sendikaların kurdukları kooperatiflerde bu eğitimsizlikten nasiplerini almışlar gerçek işletmecilik bilgilerinden yoksun kişilerin elinde kooperatifler bir bir kapanmışlardır. Enflasyonun arttığı dönemlerde kurulan ve bir iki yıl sonra sermayesinin alım gücünü yitiren tüketim kooperatifleri hem sendikaya hem de işçilere zarar vermiştir. Oysa gerçekte işletme bilgilerinin olmamasının neden olduğu bu durum, bugün bile halâ bazı sendika genel merkezlerinin kooperatifçilik olayına suskun bakmalarına neden olmaktadır.

Genel Merkezlerin yanı sıra, bugüne kadar ziyaret ettiğimiz işyerlerinden birinde de kapanmış iflas etmiş bir tüketim kooperatifinin acı tecrübeleri vardı. İşçilerin yeni tüketim kooperatifinin kurulması konusunda gerçekten de istekli görünmemekteydiler. Bu işyerinde bir neslin emekli olup diğer bir genç neslin işbaşı yapmasına kadar da tüketim kooperatifi kurulamayacak gibi görünmekteydi.

Sorun aslında eğitim işletmecilik bilgilerinin verilmesi ve sürekli bir denetim-eğitimle hallolabilecek bir

konu idi. Ancak acı tecrübeler kooperatif gelişmesini engellemektedir.

Bundan beş yıl öncesine kadar sendikalar ile tüketim kooperatifleri arasında pek fazla dikkati çekmeyen bir işbirliği sürüp gitmekteydi, tâ ki kooperatifler sendikal mücadelenin bir parçası olana dek...

YENİ GELİŞMELER

Hepimizin bildiği gibi 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda üst örgütlenme konusunda açık hükümler vardır, ancak üst örgütlenme konusunda konulan bölge tabirinin açıklığa kavuşmamış olması yoruma açık bir özellik taşıması iki tür kooperatif üst örgütlenmesine neden olmuş, bölgede bulunan kooperatifleri etrafında toplayan TÛKOBİRLİK'ler ve yurt çapındaki kendi dâındaki kooperatifleri toplayan YOL-KOOP modeli ortaya çıkmıştır.

TÛKOBİRLİK modeli'nin Kooperatifler Kanununda öngörülen ortak kooperatiflerin 30 bin lira ile katılması prensibinin çağdışı kalmasıyla pek işleyemediği görülmüş, diğer taraftan Yol-İş Federasyonu ile (yeni adı ile Yol-İş Sendikası) koordineli bir çalışma içine giren YOL-KOOP'un kendi üyeleri olan işçilere önemli hizmetler yaptığı görülmektedir.

İçinde bulunduğumuz 1980'li yıllarda ülkenin bir çok yerinde sendikalar ile tüketim kooperatifleri şube-kooperatif bazında da ortak çalışmalar yapmaktadırlar. Hatta ve hatta bazen kooperatifin adı ve yönetim kurulu aynı kişiler olabilmektedirler. Ancak korkulan nokta sendikal mücadelenin kooperatifte yapılmasıdır.

1979 yılından beri Türkiye'nin hemen her ilinde kurulu bulunan işçi kooperatiflerinde bize yöneltilen so-

ruklar arasında sendika ile kooperatifin arasına ne şekilde bir duvar örelim ki, her iki kuruluştta birbirine etkide bulunamasın.

Ülkemizde birçok sendika liderimiz geçmişte, tüketim ve konut kooperatifçiliği konusu ile ilgilenmişler ve bu konuda iyi yada kötü tecrübe sahibi olmuşlardır. İşte bu yüzden sendika ve kooperatif ilişkileri konusunda ülkemizde bir birikim bulunmaktadır.

Fakat son yıllarda tüketim kooperatiflerinin etkinlik kazanması, kooperatifleri sendikal mücadelede basamak yapmıştır. Bazı liderler sendikal mücadeleyi kazanabilmek için önce sendikaya en yakın olan tüketim kooperatifini ele geçirmeye çalışmaktadırlar. Bazen de sendika yönetimi ile kooperatif yönetimi muhalif gurupların yönetiminde olmaktadır. Eğer sendika kooperatife bir takım imkanlar tanımışsa (borç para, personel gideri, kredi) gibi bu imkânları geri istemekte ve kooperatif zor duruma girmektedir.

Diğer taraftan kooperatifçilik ilkelerinden birisi olan Siyasi tarafsızlık ilkesine zaman zaman uyulmamış, kooperatifler siyaset yapılagelen bir kuruluş olmuşlardır. İşte sendikaların tüketim kooperatiflerinden çekindikleri bir tarafta bu olmaktadır.

En önemli noktada, her iki hareketin birbirini bütünülediği, birinin yapamadığı işlevi diğerinin üstlenmesi gerçeğinin bizim ülkemizde pek anlaşılamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Sendikacılık hareketi tüketim kooperatifçiliği olayının üst örgütlenmesinden elde edilecek gücün farkında değildir. Genelde kooperatif-şube şeklindeki ilişkiler sürdürülegelmektedir. Federasyonlar düzeyinde ilişki, yalnızca YOL-KOOP'ta görülmüştür. Tüketim Kooperatiflerinin işçiler tarafından üst birlik-

lerinin teşkilatlandırılması ve kooperatiflerin sendikalarla ortak fakat birbirini kötü yönde etkilemeyecek bir çalışma içine girmesi gereklidir.

SORUNLAR

Bu yeni ilişkilerin başlamasından hemen sonra, yeni bir takım sorunlar da ortaya çıktı. Sendikacı kredi verdiği kooperatifi her an denetlemek, kooperatifin kendisine karşı bir muhalif gurup beslemediğinden emin olmak istemekteydi. hem kendi sendikasından kredi verecek, hem de kendisini birgün alaşağı edecek bir grubu besleyecekti, tabiidir ki bu tür korkular kooperatif ile sendikaların arasında bir kopukluk doğurdu.

Aslında olay bugün dahi tartışılmaktadır. Sorun nasıl çözülecektir. 12 Eylül 1980'den sonra ülkemizi uçurumun kenarından kurtaran yönetim hemen tüm kanunlarda olduğu gibi kooperatifler kanunu konusunda da çalışmalara başladı. Bu günlerde yasallaşması beklenen Kanunda denetim, eğitim ve adli konulara geniş ölçüde yer veriliyor.

Geçtiğimiz aylar içinde çıkan 2821 Sayılı Sendikalar Kanununun kooperatiflerle ilgili bir hükümde (33 Madde 5. Fıkra) sendikaların bir bağışta bulunmamak kaydı ile kooperatifler kurulmasına yardım etmek ve nakit mevcudun yüzde onundan fazla olmamak kaydı ile bu kooperatiflere kredi vermek şeklinde sendikaların kooperatifleri destekleyebileceği görülmüyordu.

Yeni kanunla da sorun çözümlenemedi, yine sendika ile kooperatif ilişkisini düzenleyen bir genel kural belli olmadı.

ÖNERİLER

Bu tür korkuların ışığı altında ne yapılması gerekir. Sendika-Kooperatif ilişkisinden tüm tarihsel geçmişine rağmen, tüm başarılı örneklerine rağmen vazmı geçilecektir... Tabii ki hayır...

Oyleyse hem sendikacıyı hem kooperatifçiyi memnun edecek, işçinin satın alma gücünü koruyacak, işvereni rahatsız etmek bir kenara onu da memnun edecek, çalışma barışını koruyacak, üst örgütlenmesi tamamlandığında tekelci kuruluşların önlenmesine çalışacak, ülkede zaman zaman görülen suni enflasyonu önleyecek bu kuruluşların gelişmesine ne gibi önerilerimiz olacaktır;

1) Sendika Liderleri eğitilmeli ve inandırılmalıdır ki, kooperatifçilik ekonomik ve sosyal yararları olan bir harekettir ve desteklenmeli ve işbirliği yapılmalıdır.

2) Sendikalar tüketim kooperatiflerini kurmalı, kredi vermeli, manevi destekçisi olmalıdırlar.

3) Sendikalar toplu sözleşmeler yoluyla kooperatiflere mutlaka destek sağlamalıdırlar.

4) Konfederasyonlarda, hükümet ve diğer tarım satış kooperatifleri temsilcileri bir araya gelerek tüketim-üretim kooperatifçiliği hareketini bütünleştirecek makro ölçeklerde bir plân yapılmalıdır.

5) Sendikal fonlar ile kooperatif örgütlerin elinde birikmiş diğer fonlarla, işçi Kredi ya da Kooperatifler Bankasının kurulması, böylelikle kooperatif sistemin her zaman başvuracağı bir kredi mekanizmasına kavuşmuş olunacaktır.

6) Eğitim programları, uygulamaya dönük olarak yapılmalı, her sendika genel merkezinde kooperatifçilik

egitimini uygulayabilecek bir eleman istihdam edilmelidir.

7) Sendikalar kooperatifçiliğin yanısıra tüketicinin korunması konusu ile de ilgilenmeli, konfederasyon düzeyinde fikir birliği sağlanarak ortak bir politika tesbiti yapılmalıdır.

Sendika, kooperatife kredi verdiği anda kooperatiflere tüzel kişilerin de ortak olması konusundan hareketle, iki yönetim kurulu üyesini kooperatif yönetim kurulunda görevlendirebilir. Kooperatif yönetim kurulunda daima üstünlük (çokluk) kooperatif ortaklarında olmalıdır. Kooperatif ortaklarının da sendika üyeleri olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu ikili çalışmada sendika, kooperatifin denetimini de yapabilecektir. Kredi verme işlemi de her sene yenilenen senetler aracılığı ile yapılmalı, sendika kooperatif yönetimini bu yolla da kontrol edebilmelidir.

Kooperatiflerin demokratik olması prensibi ve bağımsızlık ilkesi burada kooperatifler açısından gerilemiş gibi görünmesine rağmen bu işbirliği için zeminde anlaşmak gereklidir. Sorunlar da genel öneriler ortaya konmasına rağmen, her şube ve kooperatifin kendisine özellikler taşıdığı da bir gerçektir.

Unutulmamalıdır ki, sendikanın da onun binasının da kasadaki parasının da sahibi işçidir. Kooperatifinde sahibi işçidir, ortaktır... İki kuruluşun da amacı işçiye hizmettir. Hizmetten gayri olan fikirler ise her iki kuruluşun işbirliğini sakatlarlar.

**Türk-İş Kooperatifleşme
Modeli ve Teşkilatlanma Planı**

TÜRK-İŞ KOOPERATİFLEŞME MODELİ VE TEŞKİLATLANMA PLANI

1 — Birim Kooperatifler Modeli : İşyeri kooperatifçiliği modelinin tüm dünyada artık terkedildiği günümüzde, Türkiye’de bu modeli savunmanın ve geliştirmeye çalışmanın bir yarar sağlamadığı, Türk-İş’in 1974 yılından bu yana sürdürdüğü eğitim ve örgütlenme çalışmaları boyunca devamlı anlatılmıştır. İşyerleri içerisinde kurulmuş olan ve halen faaliyetlerini sürdüren tüketim kooperatifleri, içinde bulundukları kuruluşların çeşitli imkanlarından yararlandıkları için, işyeri dışı kooperatifçilik modeline olumsuz bir yaklaşım taşımaktadırlar. Türk-İş’in, işyeri içi ve işyeri dışı tüketim kooperatifçiliği uygulamalarını yeni bir değerlendirmeye tabi tutmasının ve «projeli» kooperatifleşme çalışmalarını başlatmasının zamanı gelmiştir.

Kooperatif çalışmaları, belirli bir proje dahilinde yürütülmelidir. Yani, kooperatif kurulmadan önce, şu verilere göre bir değerlendirme yapılmalıdır :

- a) Kooperatif hizmetten yararlanması beklenen işçi sayısı,
- b) İşyeri/mesken uzaklığı, toplu yerleşim, merkezinin işyeri ve konut alanları ile uzaklığı,
- c) İşyerinin sağlayacağı olanaklar ve bunların maliyeti,
- d) İşyeri dışında olmanın getireceği maliyet ve yararlar,
- e) En az işletme sermayesi/Sendikadan sağlanacak kredi...

Bu bilgilerin ışığında yapılacak değerlendirme, gerek kuruluş yerinin seçimi, gerekse kooperatifin kuruluşunun ekonomik olup olmayacağı konusunda bilgi sahibi olunmasını kolaylaştıracaktır.

Çok fazla sayıda işçi çalıştıran kuruluşlar bünyesinde tüketim kooperatifi mağazaları bulunabilir. Ancak, bu kooperatiflerin idari ünitelerinin işyerleri dışında ve sendikalar bünyesinde düşünülmesinde büyük yarar vardır. Az sayıda işçi çalıştıran kuruluşların ise, mümkün bir kooperatif kurulması için tercih edilmemesi ve bu tür işyerlerinde çalışanların merkezi bir kooperatif mağazasından yararlanmalarının sağlanması, yani kooperatifin ve mağazasının işyeri dışında düşünülmesi gerekir.

Bu model ile sendika şubesi ve kooperatif arasında somut bir ilişki ve işbirliği kurulması hem daha kolaydır, hem de modelin gelişmesine sendikaların parasal katkılarının sağlanması mümkündür.

2 — Kooperatif Birlikleri Modeli : Bölgesel düzeyde kurulmuş olan birliklerin finansman sorunları çözüme kavuşturulmadığı için, özellikle tüketim kooperatifleri için yeni bir örgütlenme modeline ihtiyaç duyulmaktadır. Bu model, sisteme yalnız finansal güç katmakla kalmayacaktır, sistemin belirli politikalar ile sendikal örgütlenmenin bir tamamlayıcı unsuru olmasını da sağlayacaktır.

İşkolu kooperatif birlikler modeli olarak adlandırılabilir. Bu modele göre, her sendikanın örgütlü bulunduğu işkolunda, kendi üyeleri tarafından kurulmuş olan tüketim kooperatiflerinin birliğini oluşturması kastedilmektedir. İşkolu kooperatif birlikleri, sendikaların

birer ihtisas kuruluğu olarak düşünölmektedir. Sendikalar, bünye içerisindeki birim kooperatiflerle ayrı ayrı ilgilenmek yerine, onlar adına bu işi işkolu birlikleri yapacaktır.

İşkolu birliklerinin çalışma alanları şöyle sıralanabilir :

- a) Toplu mal alımı, depolanması, paketlenmesi ve dağıtımı,
- b) Üretim tesislerine ortaklık,
- c) Birim kooperatiflerin yönetici, personeli ve ortaklarını eğitmek amacıyla gerekli düzenlemeleri yapmak,
- d) Birim kooperatifleri denetlemek,
- e) Merkezi muhasebe sistemi ile tüm kooperatiflerin işlem ve hesaplarının bir örnek hale getirilmesi,
- f) Merkezi sendika ile kooperatifçilik ve mali yardım/kredilendirme konusundaki ilişkiler düzenlemek,
- g) Birim kooperatifler için ihtiyaç duyulan mağaza, depo, soğuk depo gibi altyapı tesislerinin plân ve projelerini hazırlamak, inşaatlarını yaptırmak, demirbaşlarını sağlamak,
- h) Birim kooperatiflerin kamu kuruluşları ve ilgili bakanlıklar ile ilişkilerini koordine etmek,
- i) Uluslararası kooperatif kuruluşlar ile işbirliği yapmak...

3 — Sendikalara düşen görevler : Her iki modelin de kurulması ve işletilmesinde, kooperatif ortağı olan sendika üyelerinin yanında, sendika yöneticilerinin de

aktif biçimde görev almaları düşünülmüştür. Sendika yöneticilerinin öncelikle bu modeli benimsemeleri ve kendi işkollarının özelliklerine uygun bir işleyiş/uygulama planı üzerinde mutabakata varmaları gerekir. Birim kooperatiflerinin mevcut durumlarını tesbit ile başlayacak bu çalışma, ikinci aşamada birlik kuruluş çalışmalarını ile tamamlanacaktır. Birlikler kanalı ile sisteme sağlanacak mali yardımın esasları da yine sendikalar tarafından belirlenecektir.

Sendikalardan beklenen bu tür çalışmaları şu aşamalarda düşünmek mümkündür :

- a) Bünye içerisindeki tüketim kooperatiflerinin durumlarının tesbit,
- b) Birlik oluşturulması ile ilgili ön çalışmaların yapılması, şube yöneticilerinin taban eğitiminden geçirilmesi ve sendika yayın organları kanalı ile üyelere kooperatifçilik olayına sendikanın sahip çıktığının duyurulması, bu çalışmanın üyelere sağlayacağı yararların anlatılması,
- c) Şube yöneticilerinin öncülüğünde birim kooperatifler oluşturulması, kurulmuş bulunan kooperatiflerin yönetimlerinin islah edilmesi ve genel kurullarından birliğe katılma kararlarının alınması,
- d) Birliğe katılacak kooperatiflerin yetkililerinin bir araya getirilerek birliğin oluşturulması
- e) Birliğe mali yardım sağlanması konusunun çözüme bağlanması, sistemin sendika kaynakları dışından ve üyelere finanse edilmesini sağlayan önlemlerin alınması ve uygulanması,

- f) Kurulmuş olan birliğe,amaçlarının gerçekleştirilmesine elverişli büro ve depo ile gerekli demirbaşların sağlanmasına yardımcı olunması,
- g) Birlik ile sendika arasında idari ilişki düzeni kurularak, her iki hareketin birbirini tamamlayan birer kuruluş olarak çalışmalarını sürdürmesini sağlayıp, zaman zaman ortak toplantılar yolu ile sendika-kooperatif işbirliğini geliştirici yöntemlerin tesbiti ve uygulamaya konulması...

4 — **Türk-İş'e düşen görevler** : Modelin işleyişinde önemli bir rol oynayacak olan Türk-İş'in konuya ilişkin çalışmaları, Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği kuruluncaya kadar devam edecektir. Bu çalışmaları aşama aşama şöyle sıralamak mümkündür :

- a) Sendika yöneticileri ile planlama toplantısı : Bu toplantılarda, sistem sendikaların kooperatiflerle ilgili birer yönetim kurulu üyesine anlatılacak ve sendikalardan kooperatiflere aktarılabilecek krediye ilişkin yönetmelik taslağı görüşülecek,
- b) Birlik anasözleşmesi ve işletme yönetmelikleri hazırlanacak,
- c) Her sendikanın şube yöneticileri için özel seminerler düzenlenecek, ayrıca bölgelerde yapılacak teşkilatlandırma çalışmalarında birim kooperatiflerin oluşturulması ile ilgili teknik bilgiler verilecek,
- d) Sendika genel merkezleri ile birlikte, işkolu birliklerinin kuruluşu ile ilgili teknik hazırlıklar tamamlanacak,

- e) Bünyelerinde kooperatif bulunan sendikalar**dan** birer yöneticinin iştiraki ile Türk-İş Genel Teşkilâtlandırma Sekreterinin Başkanlığında bir Kooperatifler **Danışma Konseyi** oluşturulacak ve Konseyin her üç-dört ayda bir kez toplanarak bu alanda yapılan çalışmaları değerlendirmesi sağlanacak. Türk-İş Kooperatifler Bürosu, Konseyin Sekreteryası olarak çalışacak,
- f) Başarılı kooperatiflerin müdür ve muhasebecileri, yılda bir kez bir araya gelerek yapılan çalışmaların teknik yönden değerlendirmesini yapacaklar,
- g) Türk-İş Teşkilatlandırma Sekreterliği, AAFLI, ILO ve ICFTU gibi uluslararası kuruluşlar ile temasa geçerek, kooperatif birliklerine teknik yardım sağlanmasını koordine edecek,
- h) Türk-İş Kooperatifçilik Bülteni ve Kooperatif Ürünleri Bülteni geliştirilerek, etkin biçimde dağıtımları sağlanacak, ayrıca kooperatiflerin ortak sayılarının artırılması, personel ve yöneticilerin eğitimi amacıyla özel broşür, afiş ve kitaplar hazırlanacak, araştırma, istatistik ve ve fizibilite çalışmalarının yapılabilmesi için Türk-İş Kooperatifçilik Bürosu yeni elemanlarla takviye edilecek...

Bu çalışmalar yanısıra Türk-İş, işçi kooperatiflerinin geliştirilmesi konusunda ihtiyaç duyulan mevzuat değişiklikleri konusunda gerekli girişimlerde bulunacak, işçi konut kooperatiflerinin başta SSK olmak üzere, ilgili kuruluşlar ile ilişkilerinde koordinatörlük görevini sürdürecektir. Birliklerin kuruluş işlemleri tamamlanıp,

faaliyete geçmelerini takiben de bu birlikleri bir araya getirerek, Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliğini kuracaktır.

Bu çalışmalara başlanması için, öncelikle sendika genel merkezlerinin Türk-İş'in yeni kooperatifleşme modeli konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Yapılacak toplantılarda, model konusunda beraberlik sağlandığı takdirde, yukarda sözü edilen Danışma Konseyinin seçimi yapılacaktır.

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi

334.5 KOO 1985